

DE ARBEIDSVOORZIENING IN HET LANDBOUW- EN VEENBEDRIJF
IN ZUIDOOST-DRENTE

Een onderzoek naar de werkgelegenheid en het arbeidsaanbod
in het landbouw- en veenbedrijf

Rapport No 218

Afdeling Streekonderzoek

INHOUD

	blz.
Woord vooraf	3
Inleiding	5
Hoofdstuk I De structuur van de landbouw in verband met de arbeidsbehoefte	7
a. Het bedrijfstype	7
b. Het bedrijfsplan en de arbeidsbehoefte	8
Hoofdstuk II De arbeidskrachten in het landbouw- en het veenbedrijf	11
a. De landbouw	11
b. Het veenbedrijf	14
Hoofdstuk III De werkzaamheden van de agrarische arbeiders in de verschillende bedrijfstakken	17
Korte samenvatting en richtlijnen	21
Lijst van grafieken en tabellen	23-46
Bijlage I Berekening van de arbeidsbehoefte in de landbouw	47
Bijlage II Berekening van het arbeidsaanbod in de landbouw	49

WOORD VOORAF

Door de Stichting voor de Landbouw is begin 1954 een studiegroep benoemd met de opdracht een onderzoek in te stellen naar de arbeidsvoorziening in landbouw- en veenbedrijf in Zuidoost Drente.

De gevolgen van de groeiende industrialisatie worden ook in deze bedrijfstakken voelbaar.

Ten behoeve van deze studiegroep, gevormd door de heren W.M. Broeders, B.H. Dik, Drs C.P. Driesprong, F.W.J. Kriellaars, G. Nijenhuis, Ir P. v.d. Schans, Mr J. Schoorl en Dr M.A.J. Visser, werd het onderhavige rapport opgesteld.

Omtrent verschillende aspecten van de bedrijfsvoering in de landbouw werd overleg gepleegd met de Rijkslandbouwvoorlichtingsdienst te Emmen.

Alvorens tot publicatie over te gaan, werd het rapport door bovengenoemde studiegroep getoetst.

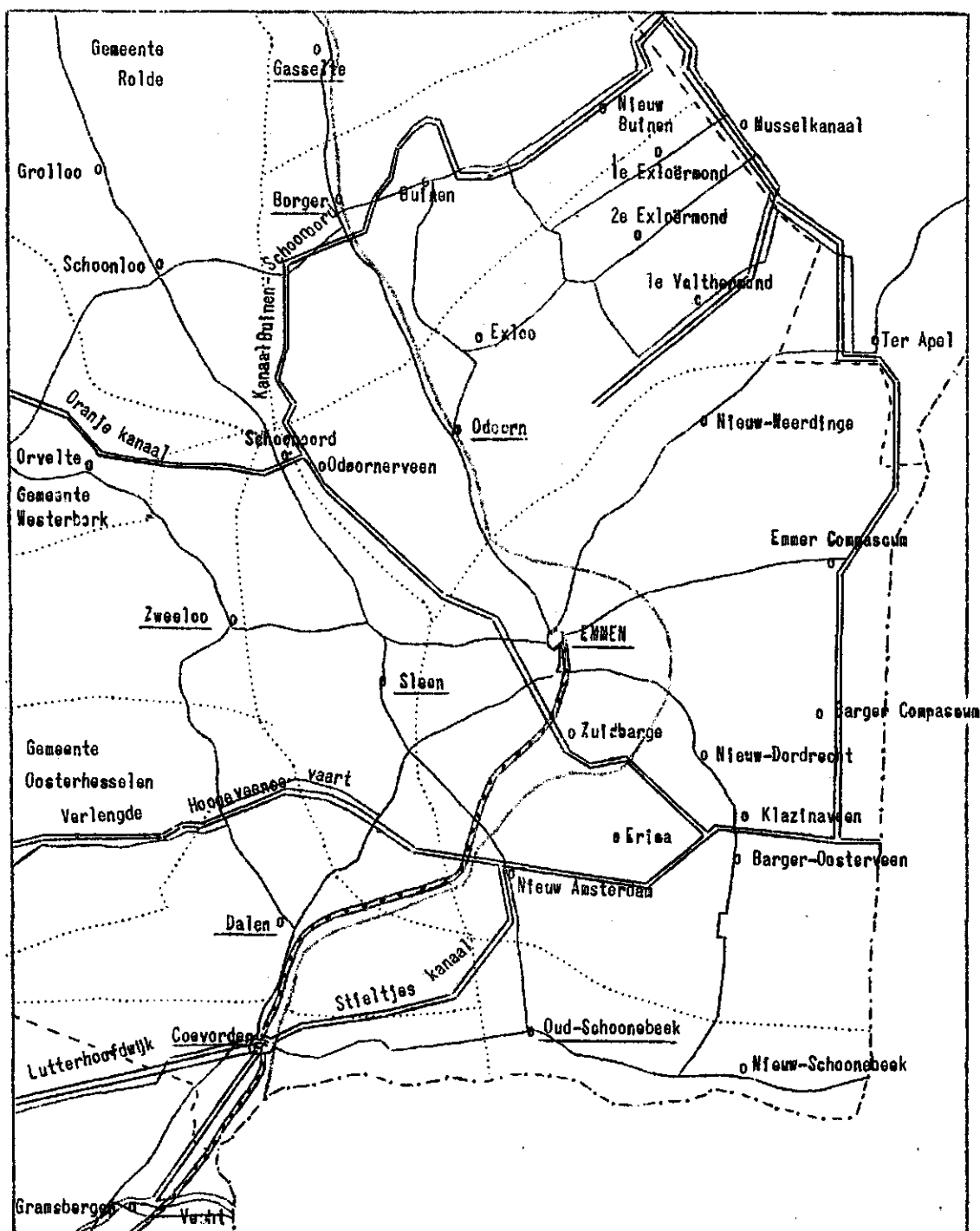
De samenstelling geschiedde door B.H. Perdok van de afdeling Streekonderzoek onder leiding van Dr M.A.J. Visser.

De Directeur,

M. J. Horrington
(Dr J. Horrington)

's-Gravenhage, Januari 1955

OVERZICHTSKAARTJE VAN ZUID-OOST-DRENTE

Legenda:

- weg
- - - - - spoorlijn
- == kanaal of rivier
- . - . - provinciegrens
- rijksgrens
- - - - - Grens tussen zand- en veengrond

gemeentegrenzen

De onderstreepte plaatsnamen geven de gemeente aan

ONDERZOEK NAAR DE ARBEIDSVORZIENING IN ZUIDOOST DRENTE

Inleiding

In het midden van de vorige eeuw werd in Zuidoost-Drente een aanvang gemaakt met de ontginning van grote oppervlakten veengronden. Hierdoor vestigden zich vele arbeiders van elders in dit gebied. De bevolking in deze gebieden vertoonde sedertdien dan ook een zeer sterke toeneming.

Minder gunstige exploitatieresultaten waren in de jaren dertig oorzaak van het optreden van ernstige werkloosheid. Na een korte periode van opbloei tijdens de laatste wereldoorlog deden later de afzetmoeilijkheden van de turf, de afnemende van de oppervlakte onvergraven veen en ook de mechanisatie van het veenbedrijf opnieuw een grote werkloosheid ontstaan.

Hoewel door de ontginning van veengronden nieuwe landbouwbedrijven werden gesticht, was de werkgelegenheid hierdoor betrekkelijk gering. De arbeid, die het cultiveren van een bepaalde oppervlakte grond vraagt, is slechts gering in verhouding tot de arbeid, nodig voor vervening.

De vervening, het in cultuur brengen van de vergraven veengrond, benevens de ontginning van heidegronden, bleven vooral in de slappe perioden van het landbouwbedrijf grote betekenis als bron voor werkgelegenheid behouden. Een groot deel van de arbeiders vond hierdoor afwisselend werk gedurende een groot deel van het jaar; in vele gevallen werden deze werkzaamheden bij dezelfde werkgever verricht.

De omvang van de ontginning van heidegronden en dalgronden is langzamerhand sterk afgenomen, terwijl de herontginning hiervoor in de plaats kwam. Deze bleek noodzakelijk, doordat in het verleden de ontginning niet altijd op de juiste wijze was geschied of doordat een vermindering van de humus in de bouwvoor en sterke achteruitgang in vruchtbaarheid van sommige andere dalgronden ten gevolge had.

Naast deze werken zijn de cultuurtechnische werken op het gebied van de waterhuishouding, ruilverkaveling en ontsluiting zeer belangrijk. Vóór de jaren van dertig werden deze werken grotendeels beschouwd als een vorm van werkverschaffing in de perioden, dat in andere bedrijfstakken werkloosheid optrad. Op het ogenblik geschiedt de uitvoering in vrij werk en worden deze werken in verband met het noodzakelijk streven naar productieverhoging in de landbouw meer urgent geacht dan vroeger.

Als een zeer belangrijke bron van werkgelegenheid, die in dit gebied steeds grotere betekenis heeft gekregen, geldt verder de industrie. Deze dateert hoofdzakelijk van na de tweede wereldoorlog en zij heeft in een korte periode een zeer grote vlucht genomen. Het industrieel klimaat is hier voornamelijk door verschillende maatregelen van de overheid gunstig beïnvloed, zodat kan worden verwacht, dat de industrialisatie de eerstkomende jaren zal blijven toenemen. Behalve de directe werkgelegenheid dient verder nog te worden gewezen op de civiel-technische werken, die moeten worden uitgevoerd ten behoeve van de ontsluiting voor de industrie.

Wanneer wordt nagegaan, in welke mate hier na de laatste wereldoorlog wijzigingen in de werkgelegenheidssituatie zijn opgetreden, dan behoeft het geen verwondering te wekken, dat genoemde structuurwijzigingen een groot aanpassingsvermogen van de verschillende bedrijfstakken eisen. Men ziet dan ook, dat, hoewel de geregistreeerde werkloosheid in de laatste jaren tot een der hoogste in het land behoort, van verschillende zijden wordt geklaagd over een tekort aan goede arbeidskrachten. In het bijzonder is dit het geval in het landbouw- en veenbedrijf, die, doordat zij sterk gebonden zijn aan de seizoenen, een zeer onregelmatige behoefte aan arbeidskrachten hebben. Hierdoor is een vrij grote arbeidsreserve noodzakelijk, die vroeger steeds beschikbaar bleef, doch thans in andere bedrijfstakken permanent werk kan vinden.

In dit onderzoek wordt in de eerste plaats een overzicht gegeven van de werkzaamheden, die de agrarische arbeiders verrichten. Hiervoor is gebruik gemaakt van de administratie van het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw. In de tweede plaats wordt een indruk gegeven van de noodzakelijke arbeidskrachten in het landbouw- en veenbedrijf, waarbij zowel zal worden gelet op het aantal arbeidskrachten, als op de periode, waarin deze werken. Verder zal worden getracht een indruk te geven van de mogelijkheden van beperking van deze arbeidsreserve voor het landbouw- en veenbedrijf door wijziging van het bedrijfsplan.

HOOFDSTUK I

DE STRUCTUUR VAN DE LANDBOUW IN VERBAND MET DE ARBEIDSBEHOEFTE

a. Het bedrijfstype

Het gebied van onderzoek is te onderscheiden in twee gedeelten, nl. het zandgedeelte en het veengedeelte. De grens van deze gebieden valt langs de Oostzijde van de Hondsrug en de spoorlijn Emmen-Coevorden. Hoewel er afwijkende gedeelten voorkomen, kan men het westelijk gebied grotendeels beschouwen als een overgangsgebied van het centrale zandgedeelte van Drente naar de veenkoloniën, waar het bedrijfstype weinig afwijkt van dat in het zandgebied. Het kleine gezinsbedrijf van het gemengde bedrijfstype is hier overheersend. Het oostelijk gedeelte bestaat hoofdzakelijk uit dalgrond. De bedrijven zijn hier groter en van het eenzijdige akkerbouwbedrijfstype.

Mede in verband met verschillende afwijkingen is het gewenst, de afzonderlijke gemeenten nog nader te beschouwen (Tabellen 1, 2, 3).

In de gemeente Odoorn overweegt het veengedeelte. Het zand vindt men voornamelijk in de dorpen Odoorn, Valthe en Exloo, waar het gemengde bedrijfstype op kleine en ook middelgrote bedrijven overheerst. Het veenkoloniale deel omvat het Odoornerveen in het Westen en de langgerakte streekdorpen 1e en 2e Exloërmond, alsmede Valthermond in het Oosten; in het midden het Exloërveen. Op de grens van veen en zand ontwikkelden zich kleine bedrijfjes.

De gemeente Emmen heeft een sterk veenkoloniale inslag, terwijl hier bovendien nog een belangrijke oppervlakte onafgegraven hoogveen voorkomt. De grens tussen zand- en veengebied, zowel wat betreft de grondsoort als het bedrijfstype, is hier niet duidelijk aan te geven. Als scheiding is te nemen, de weg Weerdinger - Emmerschans - Barger-Oosterveld - Oranjedorp, het Oranjekanaal en de spoorbaan. In de meeste zanddorpen is de bedrijfsvorm wel gemengd, maar de akkerbouw overweegt. In het veenkoloniaal gedeelte treft men nog vele kleine bedrijfjes aan, waarop tamelijk veel grasland voorkomt.

In de gemeente Sleen overheersen de zandgronden met het gemengde bedrijfstype, waarin de fabrieksaardappelen een vrij belangrijke plaats innemen. In het Noorden en Zuiden liggen de nederzettingen Schoonoord en Veenoord, hoofdzakelijk bestaande

uit veenontginningsgronden. De bedrijfsgrootte wijkt hier weinig af van het zandgebied, maar de akkerbouw overheerst.

De gemeente Schonebeek geeft in dit gebied een geheel afwijkend beeld. De landbouw wordt hier uitgeoefend op het onontgonnen hoogveen (bovenveencultuur). De bedrijven zijn klein en het bedrijfstype is gemengd. De bedrijfsvoering is tamelijk conservatief en heeft plaats onder moeilijke omstandigheden.

b. Het bedrijfsplan en de arbeidsbehoefte

Op de gemengde bedrijven in het Westen staat het bouwland voor een belangrijk deel in dienst van de veeteelt. Toch is de oppervlakte grasland tamelijk gering en varieert van 30-40%. De granen nemen ongeveer $\frac{2}{3}$ deel van het bouwland in; de rogge is het hoofdgewas. Hiernaast is de aardappelteelt vrij belangrijk. Het areaal fabrieksaardappelen is de laatste jaren toegenomen, als gevolg van de noodzakelijke beperking op de dalgronden. De melkveebezetting per oppervlakte grasland is vrij normaal, het aantal stuks melkvee per bedrijf echter vrij gering. De varkens- en pluimveestapel is minder sterk ontwikkeld dan in andere zandgebieden. In de gemeente Schonebeek, waar ook het gemengde bedrijfstype overheerst, wijken het bouwplan en de veebezetting iets af, doordat het accent sterker op de veehouderij valt.

De periodieke verschillen in arbeidsbehoefte (tabel 4, Grafiek I) zijn voor het gemengde bedrijf zeer gering. Deze verschillen zijn namelijk over het algemeen des te groter naarmate er meer bouwland voorkomt en minder vee, terwijl hier bovendien een gunstig bouwplan met een goede verhouding tussen de granen en hakvruchten een zeer regelmatige verdeling ten gevolge heeft. De geringe arbeidstoppen, die hier ontstaan, zijn bovendien van geen enkele betekenis, doordat de arbeidskracht vrijwel uitsluitend wordt gevormd door het gezinspersoneel. Drukke werkzaamheden worden gemakkelijk opgevangen door arbeidstempo en arbeidsduur. Het beschikbare arbeidsaanbod van gezinspersoneel heeft dan ook tezamen met de geringe bedrijfsgrootte als gevolg, dat de mechanisatie op deze bedrijven nog zeer weinig ingang heeft gevonden.

Het veenkoloniale bedrijf heeft een zeer eenzijdig bedrijfsplan. Het grasland is praktisch van geen betekenis en de gewassenkeuze van het bouwland blijft voornamelijk beperkt tot aardappelen, rogge en haver. Ten gevolge van de wet op de aardappelmoesheid is

het areaal aardappelen ingekrompen en grotendeels vervangen door granen. De laatste jaren wordt de verbouw van suikerbieten van enige betekenis, terwijl men hier en daar overgaat tot het aanleggen van kunstweiden.

De arbeidsfilm in het veenkoloniale bedrijf verloopt zeer onregelmatig. Het eenzijdige bouwplan geeft in het voorjaar en vooral in het najaar aanleiding tot zeer hoge arbeidstoppen, waarvoor een grote arbeidsreserve noodzakelijk is. In het verleden is deze toestand nog ongunstiger geweest, doordat de oppervlakte aardappelen aanmerkelijk groter was (Tabel 2). Ten gevolge van de aardappelmoeheid is men genoodzaakt geweest een ingrijpende wijziging in het bouwplan aan te brengen. De oppervlakte aardappelen werd tot ongeveer $\frac{1}{3}$ van de oppervlakte bouwland gereduceerd, terwijl hiervoor in de plaats hoofdzakelijk granen werden verbouwd. Behalve een totale behoefteverlaging werd hierdoor ook een gelijkmatiger arbeidsbehoefteverdeling tot stand gebracht. De arbeidstoppen in April, September en October werden aanmerkelijk verlaagd. In grafiek II is weergegeven hoe de geringe wijziging van het bouwplan in de periode van 1950 - 1953 reeds een duidelijke invloed uitoefent op de arbeidsbehoefte.

Het is echter zeer de vraag of in deze richting de juiste oplossing werd gevonden. Het vrij eenzijdige bouwplan werd hierdoor niet verbeterd, wat in verband met de vruchtopvolging gewenst zou zijn. De Voorlichtingsdienst vestigt de laatste jaren dan ook in de eerste plaats de aandacht op uitbreiding van de oppervlakte kunstweide. Hoewel de veestapel ook moeilijkheden geeft voor de arbeidsvoorziening, omdat deze werkzaamheden geeft, die minder aantrekkelijk zijn in verband met de arbeidstijden, staan hier toch grote voordelen tegenover. Behalve de regelmatige arbeidsbehoefte-spreiding is een goede vruchtwisseling mogelijk en tevens een natuurlijke bemesting.

In de tweede plaats zouden de suikerbieten, peulvruchten en handelsgewassen een grotere plaats kunnen innemen. Bij deze omschakeling treden echter moeilijkheden naar voren, die ten dele kunnen worden geweten aan de geringe uitwijkmogelijkheden ten gevolge van de bodemgesteldheid, terwijl anderzijds de kostprijzen van deze vervangingsteelten over het algemeen hoger liggen dan elders, zodat de kostprijs niet of nauwelijks wordt benaderd. Bovendien is de veenkoloniale boer gewend aan de drie traditionele

gewassen: aardappelen, rogge en haver. Op de dalgronden geven deze teelten een gering opbrengstrisico en ook zijn de prijsfluctuaties niet groot. De aardappelverbouw heeft de laatste jaren steeds goede financiële resultaten opgeleverd. Indien men hiermede de resultaten van eventuele nieuwe gewassen gaat vergelijken, vallen deze over het algemeen ongunstiger uit. Voor bij de peulvruchten en de handelsgewassen zijn het opbrengstrisico en de prijsfluctuaties groot; bij de suikerbieten is dit in veel mindere mate het geval.

Een illustratie van verschillende bedrijfstypen voor de veenkoloniën en hun arbeidsfilms geeft grafiek III.

HOOFDSTUK II

DE ARBEIDSKRACHTEN IN HET LANDBOUW- EN HET VEENBEDRIJF

a. De landbouw

Het gezinspersoneel

In de gemeenten Schoonebeek en Sleen wordt vrijwel uitsluitend gewerkt met gezinspersoneel. Zoals in het vorige hoofdstuk reeds is opgemerkt, houdt dit nauw verband met de geringe bedrijfsgrootte. In Sleen, waar het arbeidsaanbod in overeenstemming is met de arbeidsbehoefte, vormt de betaalde arbeid slechts 13% van het totaal (tabel 5). In Schoonebeek, waar volgens de behoefteberekening constant sprake is van een zeer groot aanwezig arbeidsaanbod op de bedrijven, is de vreemde arbeid geheel te verwaarlozen. Hoewel de productieomstandigheden in Schoonebeek ongunstig zijn, waardoor de gebruikte behoeftenormen niet geheel zullen overeenstemmen met de werkelijk te verrichten arbeid, zal hier toch sprake zijn van een potentieel arbeidsoverschot van gezinspersoneel.

In de gemeenten Emmen en Odoorn bedraagt de gezinsarbeid resp. 67 en 62% van het totaal berekende arbeidsaanbod. In tegenstelling met de andere gemeenten is het vrouwelijk personeel hier zeer gering.

Het aantal meewerkende zoons was volgens de Volks- en Beroepstelling 1949 in Zuidoost-Drente gemiddeld 0,6 per bedrijf. Op de zandgronden is in zekere mate sprake van opvolgingsmoeilijkheden, doordat er meer meewerkende boerenzoons zijn dan er in de toekomst bedrijven vrij zullen komen. De afvloeiing van zoons naar andere beroepssectoren is onvoldoende. Op de veenkoloniale bedrijven is de toestand vrij goed te noemen.

Het vreemde personeel

De groep vaste arbeiders in de landbouw is in verhouding tot het tijdelijk personeel van zeer geringe betekenis, hetgeen gezien de zeer onregelmatige arbeidsbehoefte van het landbouwbedrijf en de vrij grote arbeidsreserve geen verwondering wekt. Welke grote invloed de hoge arbeidstoppen hebben op de korte werkperiode, die de overgrote meerderheid van de losse arbeiders in de landbouw heeft, blijkt uit de volgende tabel.

HET AANTAL ARBEIDERS, DAT IN DE LANDBOUW HEEFT GEWERKT,
INGEDEELD NAAR HET AANTAL GEWERKTE WEKEN IN DE LANDBOUW

Aantal werkweken	Odoorn	Emmen	Schoonebeek	Sleen	Totaal
i n p r o c e n t e n					
1 - 4	33	36	50	48	37
5 - 9	24	24	13	20	23
10 - 14	10	10	7	7	10
15 - 19	5	5	5	6	5
20 - 24	3	3	4	4	3
25 - 29	3	2	7	1	2
30 - 34	2	2	3	3	2
35 - 39	3	2	3	2	3
40 - 44	4	4	1	2	4
45 - 49	2	2	-	2	2
≥ 50	11	10	8	7	10
Totaal { in %	100	100	100	100	100
abs.	1.910	2.959	115	486	3.470
Gemiddeld aan- tal werkweken per arbeider	16	15	13	12	15

Ruim 1/3 deel van deze arbeiders blijkt gedurende het gehele jaar slechts 1 tot 4 weken in de landbouw te werken, terwijl meer dan de helft korter dan 10 weken landbouwwerkzaamheden verricht. Het gemiddeld aantal werkweken per jaar bedraagt van alle arbeiders, die in de landbouw hebben gewerkt slechts 15 weken (zie ook grafiek VIII). Per kwartaal geeft de volgende tabel een nader inzicht.

HET AANTAL ARBEIDERS, DAT IN DE LANDBOUW HEEFT GEWERKT, INGEDEELD
NAAR HET AANTAL ARBEIDSWEKEN PER KWARTAAL

Kwar- taal	Aantal arbeiders	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Gem. aant. werkw. per arb.
1e	1484	59	77	75	132	127	61	49	62	46	19	17	28	682	8,8
2e	1878	140	92	96	77	77	52	59	67	35	57	25	41	1060	9,6
3e	4089	436	384	417	374	341	245	166	165	153	162	88	76	1082	7,0
4e	3009	340	388	324	242	187	112	112	107	111	89	63	104	830	7,0

In het derde en vierde kwartaal is het aantal arbeiders, dat in de landbouw werkt, ongeveer tweemaal zo groot als in het eerste en tweede kwartaal. Verder valt de nadruk in eerstgenoemde kwartalen veel sterker op de korte werkperiodes.

Zoals bij de bespreking van de arbeidsfilm reeds naar voren is gebracht, betreft het hier vrijwel uitsluitend de arbeidsreserve voor de aardappelrooicampagne. Hoewel deze periode zich over zes à acht weken uitstrekt, blijkt een zeer groot deel van de arbeiders slechts gedurende een gedeelte van deze periode werk te vinden. Uiteraard dient rekening te worden gehouden met weersomstandigheden, maar toch lijkt deze arbeidsreserve zeer ruim te zijn.

Ook in het tweede kwartaal is het aantal arbeiders met een zeer korte werkperiode nog groot. Eveneens is de invloed van de aardappelteelt merkbaar, die voor het potentieel veel arbeid geeft gedurende een uiterst korte periode.

Uit het oogpunt van algehele arbeidsvoorziening is het gewenst, dat naar een spoedige oplossing wordt gezocht. Behalve genoemde maatregelen door wijzigen van het bouwplan is een versnelling van de mechanisatie van de aardappeloogst zeer noodzakelijk. Hoewel zich hierbij nog verschillende moeilijkheden voordoen, hoofdzakelijk van technische aard, is een stimulans in deze richting zeer gewenst. Immers, hierdoor kan de thans bestaande onverantwoorde arbeidsreserve aanmerkelijk worden verminderd.

Het behoeft geen betoog, dat de klacht over de geringe geschooldheid van de landarbeiders mede het gevolg is van het tijdelijk en ongeregeld werken in de landbouw. De grote massa van de arbeiders komt slechts met bepaalde werkzaamheden in aanraking. Dit geldt niet alleen voor de arbeiders, die vrijwel uitsluitend bij de aardappelteelt zijn betrokken, maar ook voor arbeiders, die zelfs het grootste deel van het jaar in de landbouw hun werkkring vinden. Zelfs voor deze is van geregelde arbeid op hetzelfde bedrijf geen sprake. Het bleek uit het onderzoek, dat behalve voor de kleine groep van vaste en los-vaste arbeiders, wisseling van werkgever en werknemer herhaaldelijk plaats heeft. Op de meeste bedrijven ontbreekt een kern van vast personeel. Voor zover wij hebben kunnen nagaan wordt het belang van een vaste kern voor de landbouw in het algemeen wel gezien en erkend door boer en arbeider. Individueel wordt echter door geen van beiden naar dit inzicht gehandeld; men wil zelf vrij en ongebonden zijn.

b. Het veenbedrijf

In het Oosten van de provincie Drente bevindt zich nog een oppervlakte veen van ruim 6.000 ha, die voor vervening in aanmerking komt. Voornamelijk ligt dit gebied in de gemeenten Emmen en Schoonebeek. Het aflopend karakter hiervan is duidelijk, indien men weet, dat hiervan jaarlijks volgens het huidig tempo van vervening gemiddeld 250 à 300 ha wordt verveend. Het aantal arbeiders, dat in 1953 in het veenbedrijf heeft gewerkt en de werkperiode blijkt uit onderstaande tabel.

HET AANTAL ARBEIDERS, DAT IN HET VEENBEDRIJF HEEFT GEWERKT, INGEDEELD NAAR HET AANTAL ARBEIDSWEKEN PER KWARTAAL

Kwartaal	Aant. arbeiders	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	Gem. aantal werkweken per arbeider
1e	1318	181	163	126	211	187	87	107	40	40	23	17	12	124	5,2
2e	2795	77	104	117	122	118	122	104	156	194	239	215	225	1002	9,5
3e	2028	199	216	149	119	89	28	64	56	53	72	58	113	812	8,3
4e	1399	124	116	85	66	45	69	60	71	40	52	40	114	517	8,5

Duidelijk treedt naar voren, dat het veenbedrijf evenals het landbouwbedrijf een seizoenkarakter heeft. De campagne duurt van half Maart tot ongeveer half Juli. De gemiddelde arbeidsduur van de arbeiders in het veenbedrijf blijkt 18 weken te zijn. In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het aantal personen, dat in de loop van het jaar werkzaam is geweest in het veenbedrijf en het aantal arbeidsweken per jaar in het veenbedrijf (zie ook grafiek VIII).

HET AANTAL ARBEIDERS INGEDEELD NAAR HET AANTAL GEWERKTE WEKEN IN HET VEENBEDRIJF

Aantal werkweken	Odoorn	Emmen	Schoonebeek	Sleen	Totaal
	i n p r o c e n t e n				
1 - 4	28	17	35	-	18
5 - 9	30	18	30	-	19
10 - 14	25	22	24	-	22
15 - 19	3	9	2	-	8
20 - 24	4	5	2	-	5
25 - 29	2	4	5	-	4
30 - 34	4	5	1	-	5
35 - 39	1	6	-	-	6
40 - 44	2	8	-	-	8
45 - 49	-	4	-	-	3
≥ 50	1	3	-	-	3
Totaal { in % abs.	100 234	100 3292	100 92	- -	100 3618
Gemiddeld aantal werkweken per arbeider	11	19	8	-	18

Het totaal aantal mannelijke arbeiders, dat in 1953 werkzaam is geweest in het veenbedrijf bedroeg 3.616. Hiervan hadden 2.674 uitsluitend in het veen gewerkt, d.w.z. niet in de landbouw, ontginningsbedrijf, staatsbos- of dorsbedrijf. Het totaal aantal werkweken van deze arbeiders was 66.000. Uiteraard komt hierbij nog het aantal arbeidsweken van de mannelijke arbeiders jonger dan 18 jaar en van vrouwelijke arbeidskrachten, zodat het totaal aantal werkweken in 1953 op ongeveer 75.000 is te stellen. Wanneer wij rekenen, dat de vervening van 1 ha veen gemiddeld op ongeveer 500 manweken kan worden gesteld, is het duidelijk, dat in 1953 minder is ontgonnen dan in de voorafgaande jaren.

Zeer belangrijk is in verband met het aflopend karakter van het veenbedrijf, de leeftijdsopbouw van de veenarbeiders. Doordat de afnemende van deze werkgelegenheid het gevaar opleverde, dat in de toekomst in korte tijd een zeer groot aantal arbeiders zouden moeten worden omgeschoold, heeft men de opleiding tot veenarbeider zoveel mogelijk geremd. Het gevolg hiervan is o.a. geweest, dat van overheidswege werd bepaald, dat bij de vervaardiging van de gesubsidieerde fabrieksturf geen arbeiders beneden de leeftijd van 25 jaar mochten worden ingeschakeld, behoudens goedkeuring van het G.A.B.

HET AANTAL PERSONEN, DAT UITSLUITEND IN HET
VEENBEDRIJF HEeft GEWERKT

Leeftijds- klasse in jaren	Odoorn	Emmen	Schoone- beek	Sleen	T o t a a l				
					Gehele jaar	1e kw.	2e kw.	3e kw.	4e kw.
18-20	4	197	6	-	207	79	153	145	121
20-24	16	293	13	-	322	139	239	187	141
25-29	16	273	12	-	301	113	233	169	109
30-34	21	346	13	-	380	139	314	207	136
35-39	18	274	17	-	309	104	248	175	113
40-44	23	277	11	-	311	113	247	179	121
45-49	11	174	3	-	188	88	155	116	94
50-54	14	146	1	-	161	69	130	112	95
55-59	10	121	3	-	134	71	100	96	87
60-64	5	80	-	-	85	43	58	66	59
≥ 65	-	11	-	-	11	7	10	7	5
Onbekend	5	254	6	-	265	99	164	154	127
Totaal	143	2446	85	-	2674	1064	2051	1614	1208

De gemiddelde leeftijd van de arbeiders, die uitsluitend in het veenbedrijf hebben gewerkt, bedraagt 35,9 jaar. Dit is iets hoger dan van de arbeiders in de landbouw. Het gemiddeld aantal werkweken, dat de oudere arbeiders in het veenbedrijf hebben gewerkt is hoger dan van de jongere. In de landbouw is juist het omgekeerde het geval (Grafiek IX en X).

Uit deze gegevens blijkt, dat de klacht over het afnemend aantal veenarbeiders en de kwaliteit hiervan uit het individueel standpunt van de verveners wel gegrond is. Het aantal arbeiders, dat op het ogenblik zijn werkzaamheden in het veenbedrijf verricht is onvoldoende om het huidige tempo van vervening te handhaven, terwijl de prestatie van deze arbeiders dalende is. Deze is namelijk niet uitsluitend gelegen in de routine van de arbeiders, maar in de eerste plaats afhankelijk van de lichamelijke conditie, die uiteraard van de jonge arbeiders beter is, vooral wanneer het gaat om turfgravers.

HOOFDSTUK III

DE WERKZAAMHEDEN VAN DE AGRARISCHE ARBEIDERS IN DE VERSCHILLENDE BEDRIJFSTAKKEN

In de inleiding van dit rapport werd reeds een overzicht gegeven van de bronnen van werkgelegenheid voor de agrarische arbeiders, terwijl in het voorgaande hoofdstuk reeds een beschouwing werd gegeven over de arbeidsvoorziening in het landbouw- en het veenbedrijf. De in dit hoofdstuk genoemde aantallen vreemde arbeidskrachten en arbeidsweken waren ontleend aan de administratie van het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw¹⁾. Met behulp hiervan was het mogelijk per kwartaal een overzicht te verkrijgen van het aantal arbeiders en arbeidsweken in de verschillende bedrijfstakken. Bovendien kon worden nagegaan van elke arbeider afzonderlijk, in welke bedrijfstakken hij had gewerkt. Deze bedrijfstakken waren het veenkoloniale landbouwbedrijf, het gemengde landbouwbedrijf, het veenbedrijf, het ontginningsbedrijf, het Staatsbosbeheer en het dorsbedrijf.

De beoordeling van de aard der bedrijfstakken, waarin de werknemers hadden gewerkt, geschiedde in samenwerking met de Districts-agenten van het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw, eventueel met behulp van de betreffende werkgevers. Onder het veenbedrijf valt hoofdzakelijk de vervening, slechts in enkele gevallen is hierbij tevens het ontginnen van de dalgrond inbegrepen. Het ontginningsbedrijf betreft hier de ontginningswerken, verricht door arbeiders in dienst van de Heidemaatschappij en Gront maatschappij. In sommige gevallen is particuliere vervening of ontginning van geringe omvang verricht door arbeiders, die de overige tijd bij de boerwerkgever op hetzelfde bedrijf hadden gewerkt, onder de landbouw gerekend.

Helaas was het niet mogelijk alle verrichtingen van de arbeiders afzonderlijk na te gaan gedurende het gehele jaar, omdat belangrijke bronnen van werkgelegenheid ontbraken, o.a. de civiel-technische werken, de aanvullende werkgelegenheidsobjecten, de industrie, alsmede de periode van werkloosheid. Met behulp van gegevens van het G.A.B. te Emmen was het echter mogelijk een indruk te verkrijgen van de aantallen arbeiders, die gedurende 1953 werkzaam waren in A-objecten, B.W.-objecten, in de D.U.W. en het aantal werklozen (Tabel 7). Hierdoor kan men toch een vrij goed inzicht verkrijgen in het arbeidspotentieel van Zuidoost-Drente.

De volgende tabel geeft een inzicht van de mate, waarin de arbeiders zich gedurende 1953 hebben beperkt tot het werken in een van genoemde bedrijfstakken, die vallen onder het B.P.L. Tevens wordt een inzicht verkregen van de voorkomende combinaties van meer van deze bedrijfstakken.

1) De statistische verwerking had gedeeltelijk plaats bij de Afd. Bewerking Waarnemingsmiddelen van de Centrale Organisatie T.H.O.

HET AANTAL ARBEIDERS, INGEDEELD NAAR DE VERSCHILLENDE BEDRIJFS-
TAKKEN EN COMBINATIES VAN BEDRIJFSTAKKEN

Bedrijfssoort	Veenkol. bedr.	Gemengd bedr.	Veen bedr.	Ontginn. bedr.	Staatsb- bedr.	Dors- bedr.	Comb.van vorengen. bedr. met:	Aant.arb., dat in be- treffende bedr. heeft gewerkt
Veenkol. bedr.	3364	96	396	197	24	30	138	4245
Gemengd bedr.	96	900	55	48	34	14	78	1225
Veenbedrijf	396	55	2674	268	9	88	128	3618
Ontginn. bedr.	197	48	268	1258	5	10	109	1895
Staatsbosbedr.	24	34	9	5	127	-	18	217
Dorsbedr.	30	14	88	10	-	237	30	409
Comb.v. bovengen. bedr. met:	138	78	128	109	18	30	-	-
Aant. arb., dat in betreffende bedr. heeft gewerkt	4245	1225	3618	1896	217	409	-	9999

Het is opmerkelijk, dat zeer vele arbeiders zich hebben beperkt tot het werken in een van de vijf genoemde bedrijfstakken (zie ook tabel 8). Veelal wordt immers verondersteld, dat de veenarbeid en de landbouwarbeid niet los van elkaar staan en dat het normaal is, wanneer de arbeiders tot ongeveer Juli in het veenbedrijf werken en daarna vrijwel allen worden betrokken bij de aardappeloogst. In 1953 blijkt dit zeer weinig het geval te zijn geweest, zodat men hieruit geneigd is te concluderen, dat zowel de landbouw als het veenbedrijf een vrij grote arbeidsreserve ter beschikking houden, hoewel de werkzaamheden in de verschillende perioden van het jaar elkaar vrij goed aanvullen. Hierbij dient te worden opgemerkt, zoals reeds eerder is geconstateerd, dat de vervening in 1953 minder groot was dan in de voorafgaande jaren.

In grafiek IV zijn per kwartaal de verrichtingen weergegeven van de arbeiders in arbeidsweken, verdeeld over de voornaamste bedrijfstakken voor de gemeenten Emmen en Odoorn. Het aantal arbeidsweken per kwartaal is niet overal gelijk, hetgeen hoofdzakelijk het gevolg is van het feit, dat de industrie, o.a. de bouwnijverheid, ook gebruik heeft gemaakt van deze agrarische arbeidskrachten. Tevens heeft een vrij belangrijk aantal veenarbeiders in Duitsland gewerkt en is er sprake van een invloed van gedeeltelijk zelfstandige agrariërs.

Hoewel de kwartaalindeling de arbeidstoppen voor het landbouwbedrijf doet vervlakken, kan . met inachtneming van de maandelijkse arbeidsfilms - worden geconstateerd, dat de arbeidsreserve voor het landbouwbedrijf vrij goed wordt benaderd. Het gevolg hiervan is echter, dat, zelfs in de kwartalen, waarin het landbouwbedrijf zijn grootste arbeidsbehoefte heeft, een gedeelte van de arbeiders werk moet vinden in aanvullende werkgelegenheid.

In tabel 6 is een overzicht gegeven van het aantal arbeiders, dat in de landbouw heeft gewerkt. Uit de grafieken V, VI en VII blijkt, dat de arbeidsweken, verricht in een van de bekende vijf bedrijfstakken, slechts een zeer gering gedeelte van het jaar vullen, terwijl in ieder kwartaal een meer of minder groot aantal arbeiders in het geheel niet heeft gewerkt in deze bedrijfssectoren. Zelfs in de drukste kwartalen is dit nog het geval.

De cultuurtechnische werken zijn als bron van werkgelegenheid voor de agrarische arbeiders zeer belangrijk. Hierbij is het opmerkelijk, dat de B.W.-werken een geringe plaats innemen. De oorzaak hiervan is, behalve in de schijnbaar beperkte mogelijkheden van subsidieverlening, gelegen in het feit, dat de voorwaarde van tewerkstelling van arbeiders gebonden is aan een tamelijk strenge termijnstelling van de periode, dat in het landbouw- en/of veenbedrijf is gewerkt.

Indien men de cultuurtechnische werken als bron van werkgelegenheid vergelijkt met het landbouw- en het veenbedrijf, dan blijkt, dat in de laatste jaren een verschuiving van arbeiders naar eerstgenoemde werken heeft plaats gehad. De oorzaak hiervan is behalve in de vermindering van de oppervlakte veengrond en de mechanisatie van het landbouwbedrijf, gelegen in de urgentie van de uitvoering van deze cultuurtechnische werken in het kader van de algehele productieverhoging, hetgeen onder meer tot uitdrukking komt in de verbeterde arbeidsvoorwaarden. Doordat voor de seizoenarbeid in het landbouw- en het veenbedrijf slechts gedurende een betrekkelijk kort gedeelte van het jaar extra arbeidskrachten worden gevraagd, behoeft het dan ook geen verwondering te wekken, dat er vaak moeilijkheden worden ondervonden bij onttrekking van arbeidskrachten aan deze werken ten behoeve van het normale bedrijfsleven.

Tenslotte dient de invloed van de industrialisatie op de arbeidsvoorziening nader te worden beschouwd. Door de sterke uitbreiding van de industrie vloeit een aantal agrarische arbeiders af. Gedeeltelijk betreft het losse arbeidskrachten, die uitsluitend kunnen worden gerekend tot de agrarische arbeidsreserve; anderdeels bevinden zich hieronder ook goed geschoolde land- en veenarbeiders, die tot de min of meer vaste kern van agrarische

arbeiders behoren. Niet de minst belangrijke groep zijn verder de agrarische jongeren, die rechtstreeks naar de industrie gaan. (Tabel 10 vermeldt de noodzakelijke afvloeiing van de jongeren in de landbouw.) Al deze arbeiders vinden hier een vaste werkkring, die de agrarische bedrijfstakken slechts aan enkelen kunnen geven. Uiteraard blijkt het tijdelijk werken, zoals b.v. in de agrarische industrie het geval is, niet mogelijk te zijn. De eisen, die de industrie over het algemeen aan de persoonlijkheid en de capaciteit van de arbeiders stelt, zijn gezien de samenstelling van het arbeidspotentieel, vrij groot. In de regel past de veenarbeider zich beter aan bij fabrieksarbeid dan de landarbeider.

Wanneer men in het kort de invloed van de industrialisatie voor de agrarische bedrijfstakken samenvat, kan men zeggen, dat de grote voordelen van vermindering van structurele werkloosheid en de noodzakelijke afvloeiing van agrarische jongeren (tabel 10), onvermijdelijk ten gevolge hebben, dat de arbeidsreserve voor de agrarische bedrijfstakken vermindert en tevens een nadelige selectie van arbeiders plaats heeft.

Korte samenvatting en richtlijnen

In voorafgaande hoofdstukken werd het probleem van de arbeidsvoorziening in de agrarische sector in Z.O.-Drente beknopt behandeld.

Hieruit blijkt, dat de belangrijkste agrarische bedrijfstakken, nl. het landbouw- en het veenbedrijf door hun seizoenkarakter behoefte hebben aan een grote arbeidsreserve. Hoewel de seizoenwerkzaamheden vrij goed op elkaar aansluiten en de meeste veenarbeiders met het seizoenwerk in de landbouw niet onbekend zijn, is het aantal arbeiders, dat in beide bedrijfstakken werkt, gering. Bovendien wordt door vele arbeiders niet het gehele seizoen gewerkt, maar uitsluitend in het hoogseizoen. Het gemiddelde aantal werkweken per jaar van de arbeiders, die in landbouw- resp. veenbedrijf hebben gewerkt, bedraagt in deze bedrijfstakken 15 en 18. Desondanks kan worden vastgesteld, dat de arbeidsreserve voor iedere bedrijfstak afzonderlijk beschouwd, gezien de huidige verdeling van de arbeiders over de verschillende bedrijfstakken, op het ogenblik nauwelijks voldoende is om aan de behoefte te voldoen.

De oorzaak hiervan is hoofdzakelijk gelegen in de vermindering van het beschikbaar arbeidsreservoir; er heeft nl. onttrekking van arbeiders plaats door sterke toeneming van de industrialisatie en door uitbreiding van cultuurtechnische werken, welke laatste tot op zekere hoogte een meer permanent karakter hebben gekregen.

Wat betreft de samenstelling van het agrarisch arbeidsaanbod kan worden opgemerkt, dat er weliswaar een ongunstige selectie plaats heeft, maar dat in het landbouwbedrijf de leeftijdsopbouw van de arbeiders jong is; de gemiddelde leeftijd bedraagt 35 jaar. Van de landarbeiders op de zeekeigonden is ~~deze~~ 40. De klacht van een veroudering van de landarbeidersbevolking door een te sterke afvloeiing naar andere bedrijfstakken is dan ook ongegrond. Uit de leeftijdsopbouw van de veenarbeiders blijkt, dat deze slechts weinig ouder zijn dan de landarbeiders; de gemiddelde leeftijd bedraagt 36 jaar.

Indien wij aan de hand van dit rapport enkele richtlijnen zullen geven voor de toekomst, menen wij de aandacht te moeten vestigen op de volgende punten:

1. De seizoenwerkzaamheden in het landbouwbedrijf dienen te worden verminderd door wijziging van het bouwplan en mechanisatie van de arbeidstoppen. De aandacht moet worden gevestigd op een gedeeltelijke overschakeling op de veehouderij, waarbij zowel de boer als de arbeider zich dient aan te passen. De vaste kern van arbeiders moet worden vergroot, terwijl meer aandacht zal moeten worden geschonken aan de vakopleiding van de jonge arbeiders in de landbouw.
2. De mechanisatie van het veenbedrijf dient in een zodanig tempo plaats te hebben, dat eventueel optredende arbeidstekorten worden opgevangen en het tempo van ontginning kan blijven gehandhaafd. De afvloeiing van jonge veenarbeiders naar andere bedrijfstakken mag niet teveel worden geremd.
3. De cultuurtechnische werken zullen, gezien het arbeidspotentieel, onverminderd voortgang kunnen vinden. Gedeeltelijk kan hier gebruik worden gemaakt van permanente arbeidskrachten, anderdeels zal het karakter van aanvullende werkgelegenheid moeten blijven bestaan voor seizoenarbeiders, die tenminste gedurende het gehele seizoen in landbouw- en/of veenbedrijf werken. Voor laatstgenoemde categorie is uitbreiding van de B.W.-werken wenselijk.
4. De arbeidsbemiddeling ten behoeve van de arbeidsvoorziening dient nauw te worden afgestemd op de behoefte van de verschillende bedrijfstakken. Het totaal beschikbare arbeidersaanbod is ruim voldoende, om zowel voor de agrarische bedrijfstakken als voor de cultuurtechnische werken een kern van vast personeel te vormen. De drukke werkzaamheden in de landbouw en het veenbedrijf vallen niet samen, terwijl in deze perioden de cultuurtechnische werken zonder bezwaar kunnen worden beperkt. Hoewel de industrie minder geneigd zal zijn oudere agrarische arbeiders tewerk te stellen en deze over het algemeen fabrieksarbeid niet verkiezen, is uit het oogpunt van de totale arbeidsvoorziening opnemng van oudere agrarische arbeiders in de industrie wel gewenst. In hoofdzaak zal deze bestaansbron zich echter moeten richten op de zeer grote aanvoer van agrarische jongeren, die de beroepsrijpe leeftijd thans nog niet hebben bereikt.

LIJST VAN GRAFIEKEN EN TABELLEN

Grafieken

- I. De periodieke arbeidsbehoefte en het arbeidsaanbod.
- II. De arbeidsbehoefte in 1953 vergeleken met 1950.
- III. Voorbeelden van arbeidsfilms op veenkoloniale bedrijven.
- IV. De voornaamste werkzaamheden en de werkloosheid van de agrarische arbeiders per kwartaal.
- V. Het aantal arbeiders, ingedeeld per gemeente naar het totaal gewerkte weken per jaar (in landb.- + veenbedr. + ontg. bedr. + staatsbos + dorsbedr.).
- VI. Het aantal arbeiders, ingedeeld naar categorieën van arbeiders en naar het aantal gewerkte weken per jaar (in landb.- + veenbedr. + ontg. bedr. + staatsbos + dorsbedr.).
- VII. a, b. Het aantal arbeiders, ingedeeld naar het aantal gewerkte weken per kwartaal (in landb.- + veenbedr. + ontg. bedr. + staatsbos + dorsbedr.).
- VIII. Het totaal aantal arbeiders, dat heeft gewerkt in het veenkoloniaal landbouwbedrijf, het gemengde bedrijf en het veenbedrijf naar het aantal gewerkte weken in deze bedrijfstakken ingedeeld.
- IX. De leeftijdsopbouw naar categorieën van arbeiders.
- X. Het aantal arbeiders per leeftijdsklasse en categorieën ingedeeld naar het gemiddeld aantal gewerkte weken.
- XI. De maandelijkse werkloosheid in het rayon Emmen sedert 1951.

Tabellen

1. De ontwikkeling van het aantal en de grootte der bedrijven sinds 1910.
2. De ontwikkeling van het bouwplan sinds 1910.
3. De ontwikkeling van de veebezetting sinds 1910.
4. De ontwikkeling van de arbeidsbehoefte in de veenkoloniën sinds 1938.
5. De arbeidsbehoefte en het arbeidsaanbod per kwartaal.
6. Het aantal arbeiders en het aantal werkweken in de verschillende genoemde bedrijfstakken.
7. De werkloosheid en de additionele werkgelegenheid in het rayon Emmen in 1953.
8. Het aantal arbeiders per kwartaal en in het gehele jaar 1953, alsmede het gemiddeld aantal gewerkte weken naar (combinaties van) bedrijfstakken.
9. Het aantal arbeiders naar het aantal gewerkte weken per kwartaal en naar (combinaties van) bedrijfstakken.
10. De bevolkingsontwikkeling.

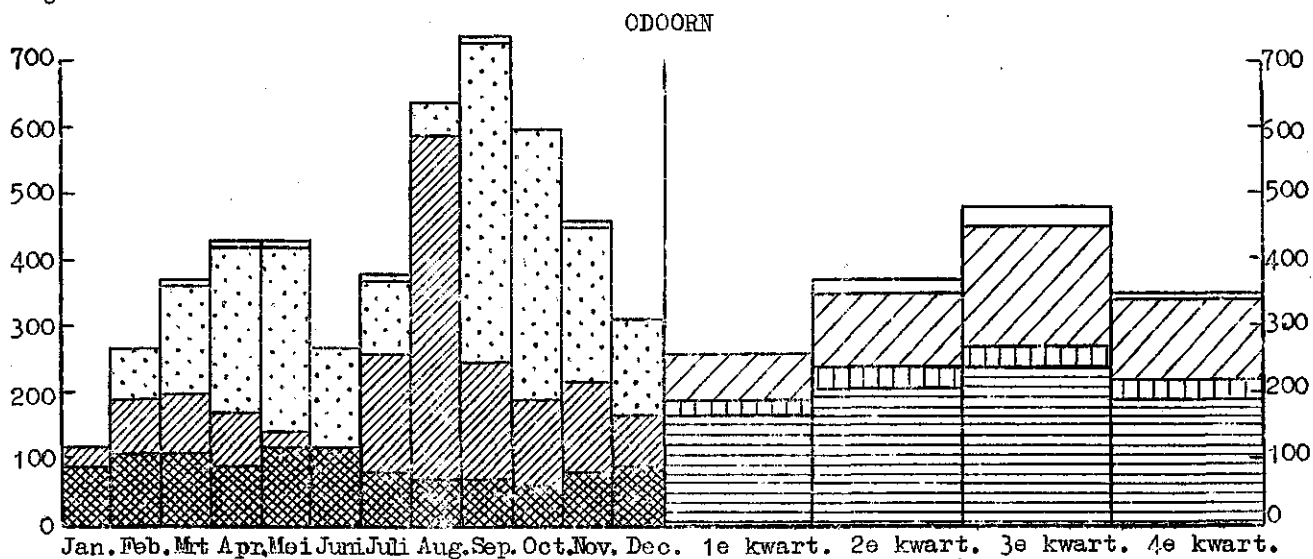
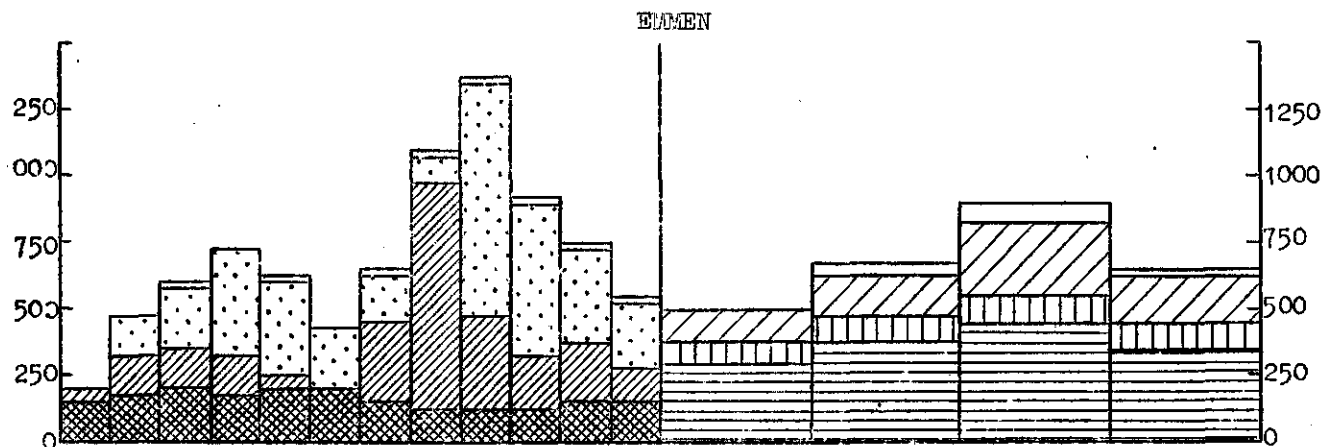
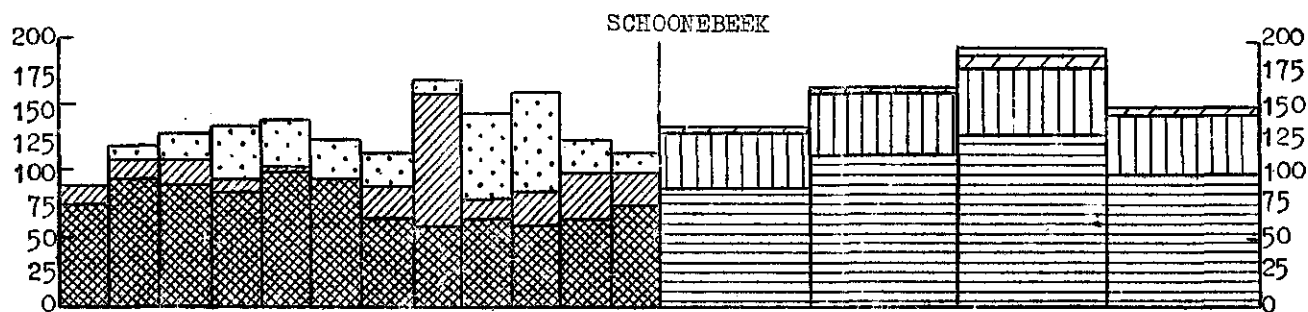
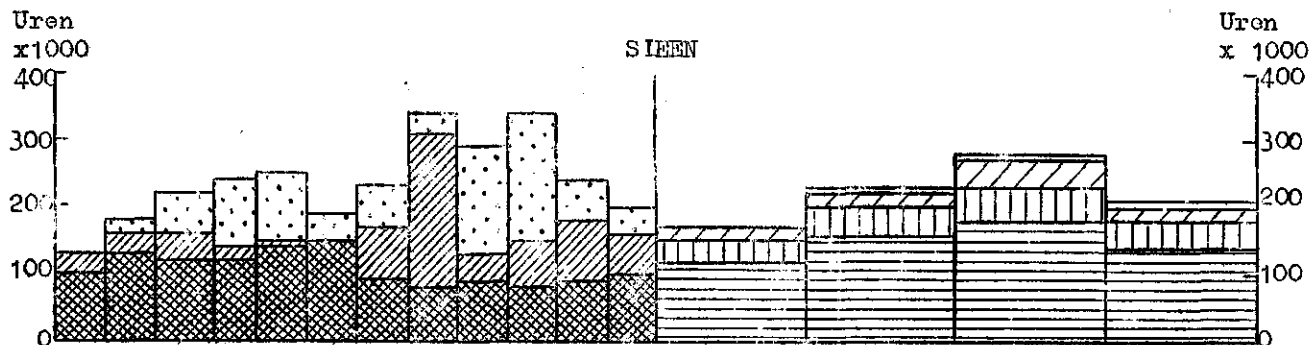
DE PERIODIEKE ARBEIDSBEHOEFTE EN HET ARBEIDSAANBOD

Arbeidsbehoefte 1953

Arbeidsaanbod 1953

- Overige gewassen
- Hakvruchten
- Granen + nagew.
- Grasl. + veestapel

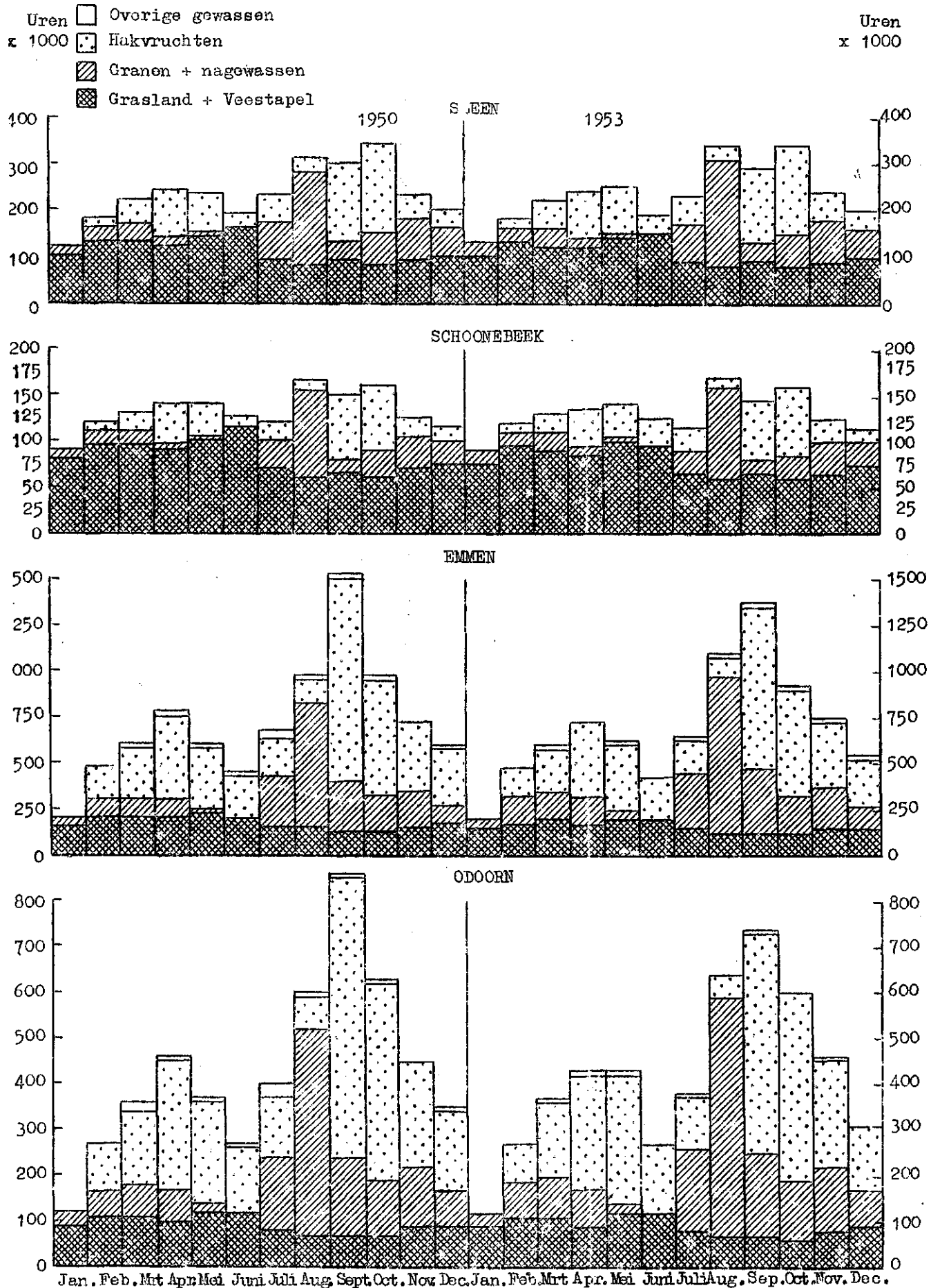
- Vr Vreemd Personeel
- Mn Vreemd Personeel
- Vr Gezinspersoneel
- Mn Gezinspersoneel

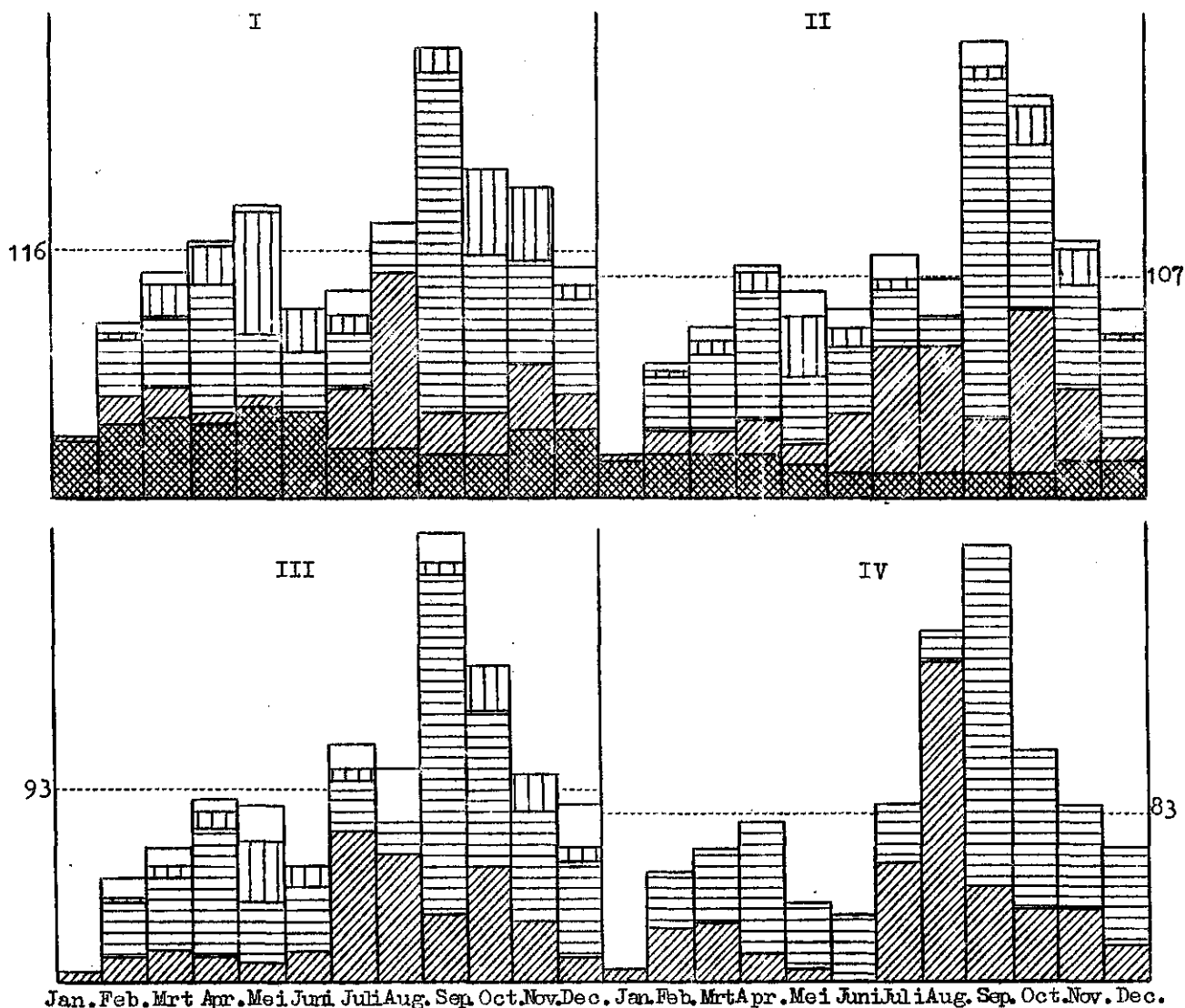
Jan. Feb. Mrt Apr. Mei Juni Juli Aug. Sep. Oct. Nov. Dec. 1e kwart. 2e kwart. 3e kwart. 4e kwart.

-- 25 --
DE ARBEIDSBEOHOEFTE IN 1953 VERGELEKEN MET 1950

Grafiek II

VOORBEELDEN VAN ARBEIDSFILMS OP VEECOLONIALE BEDRIJVEN

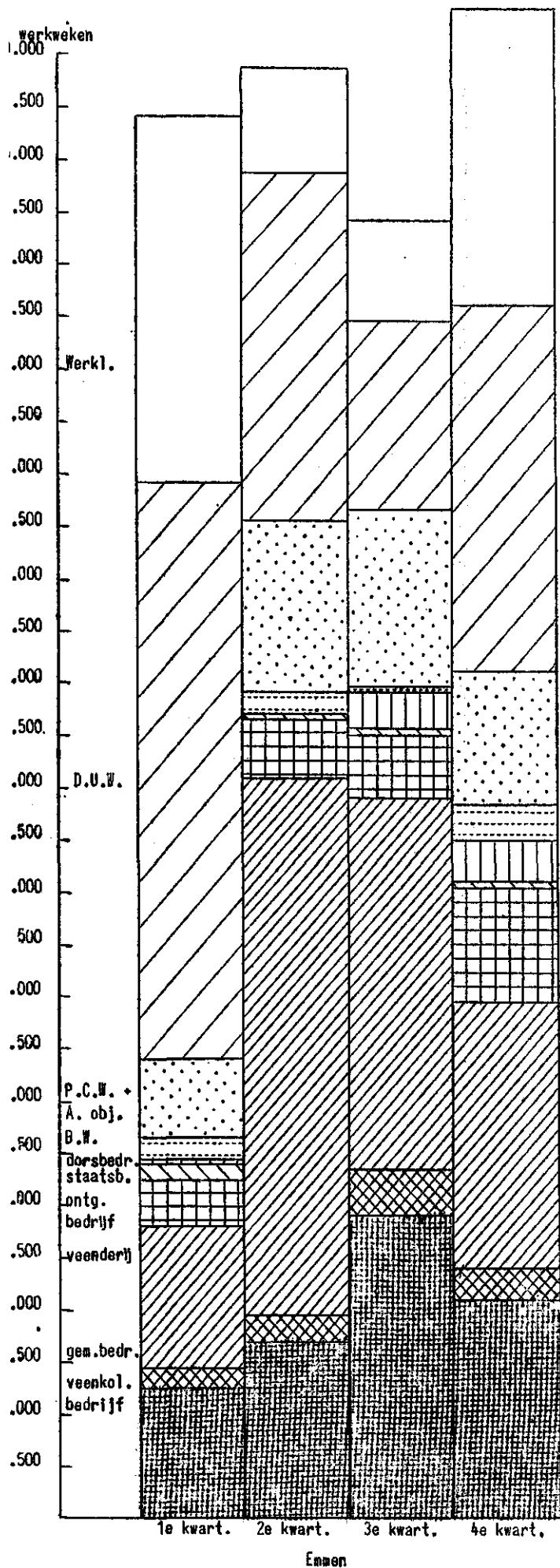
Bedrijfsplan in % v.d. opp. cultuurgrond

	I	II	III	IV
rogge	10	15	15	40
haver	15	10	10	25
gerst	5	10	15	-
maïs	-	10	5	-
granen	30	40	45	65
erwten	5	5	5	-
bonen	-	-	5	-
peulvruchten	5	5	10	-
handelsgew. etc.	-	5	5	-
aardappelen	35	35	35	35
suikerbieten	10	5	5	-
hakvruchten	45	40	40	35
nagewassen	10	-	-	-
grasl. + kw.	20	10	-	-

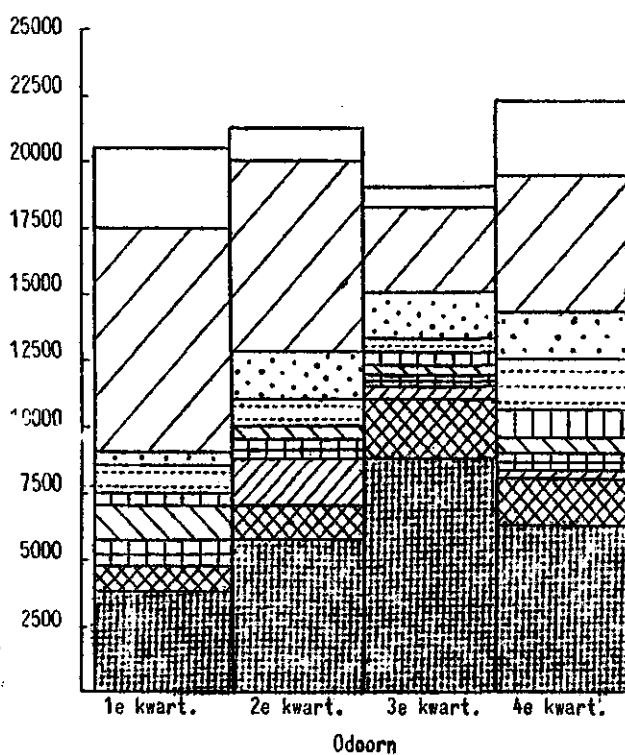
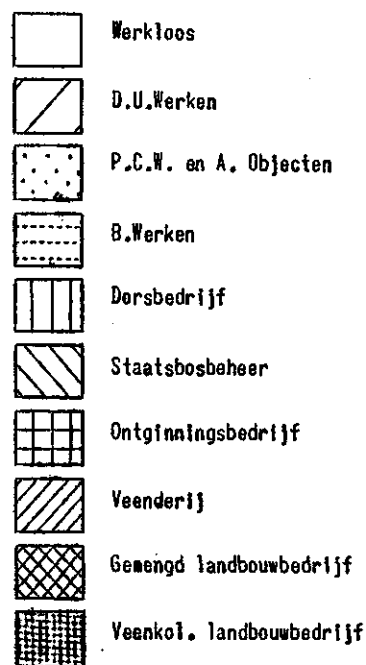
- overige gewassen
- suikerbieten
- aardappelen
- granen + nagewassen
- grasl. + veestapel

gemiddelde maandelijkse arbeidsbehoefte

melkveebezetting: $1\frac{1}{2}$ melkkoe/ha grasl. + kw.
paarden: $1/10$ ha cult. grond

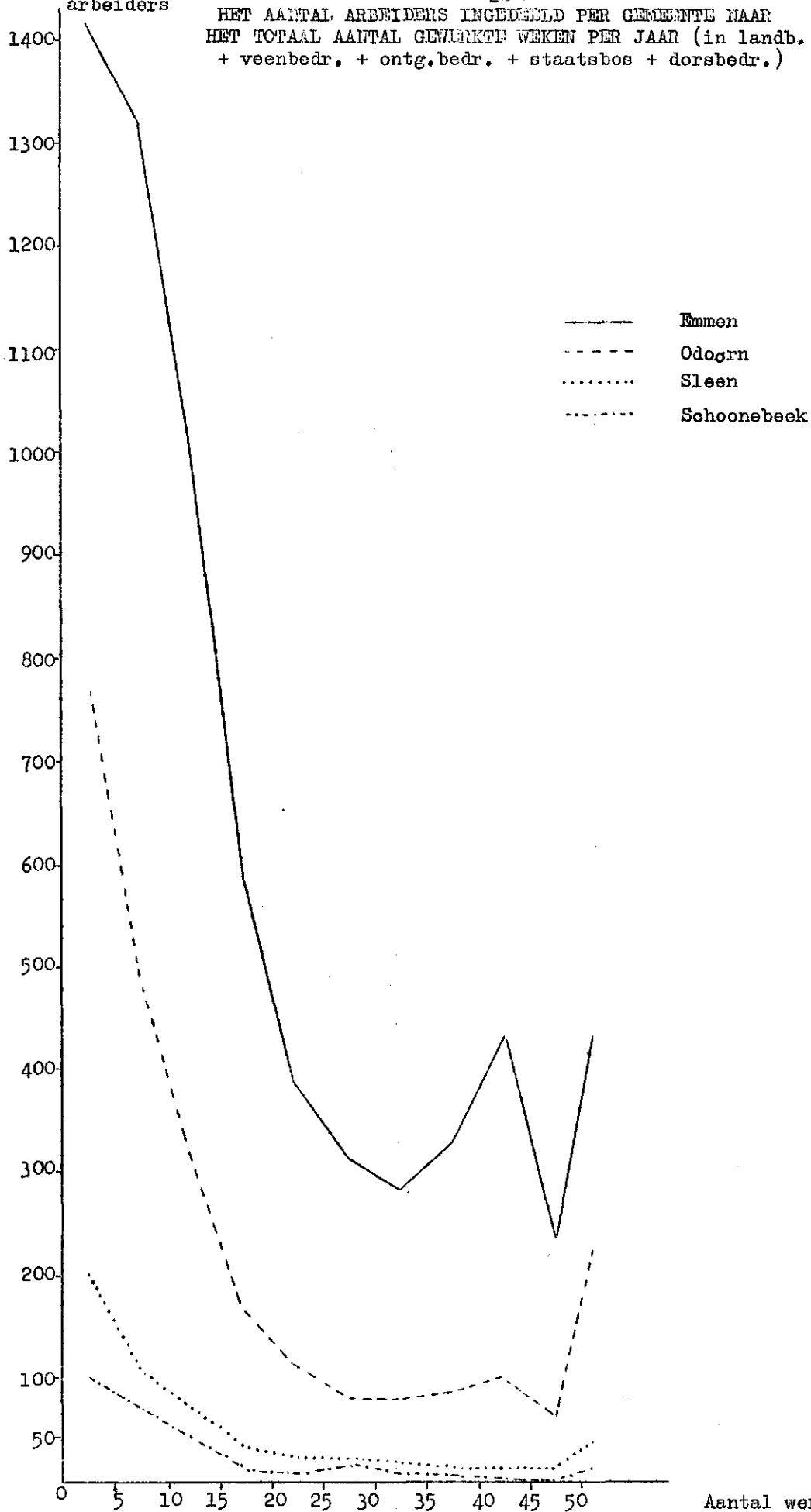

De voornaamste werkzaamheden en de
werkloosheid van de agrarische arbeiders
per kwartaal

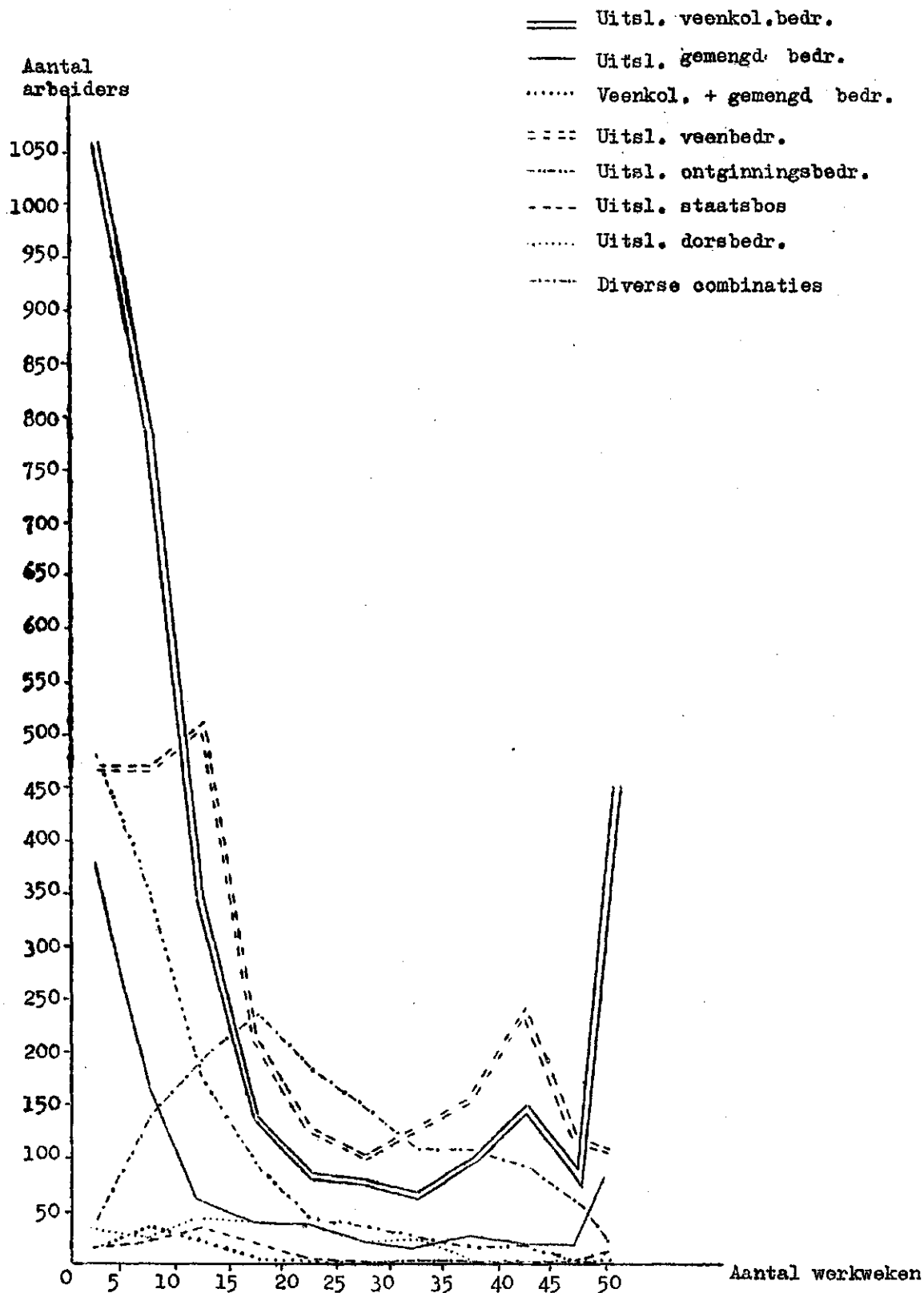
Aantal
arbeiders

HET AANTAL ARBEIDERS INGEDEELD PER GEMEENTE NAAR
HET TOTAAL AANTAL GEWIRKTE WERKEN PER JAAR (in landb.
+ veenbedr. + ontg.bedr. + staatsbos + dorsbedr.)

Aantal werkweken

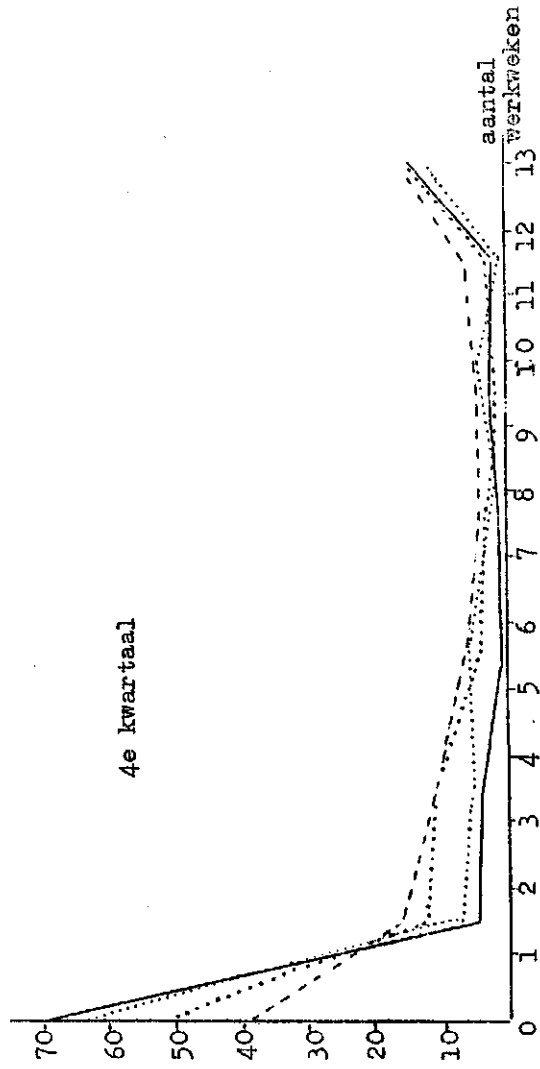
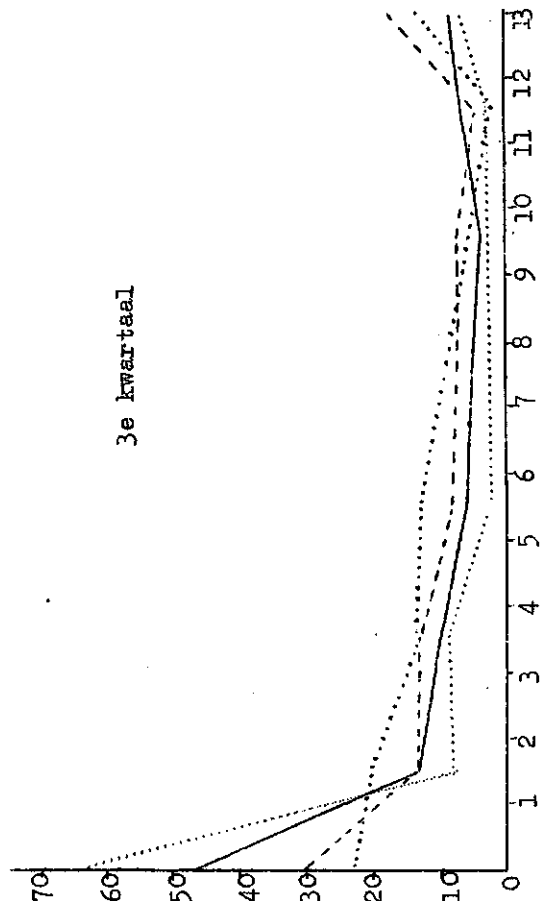
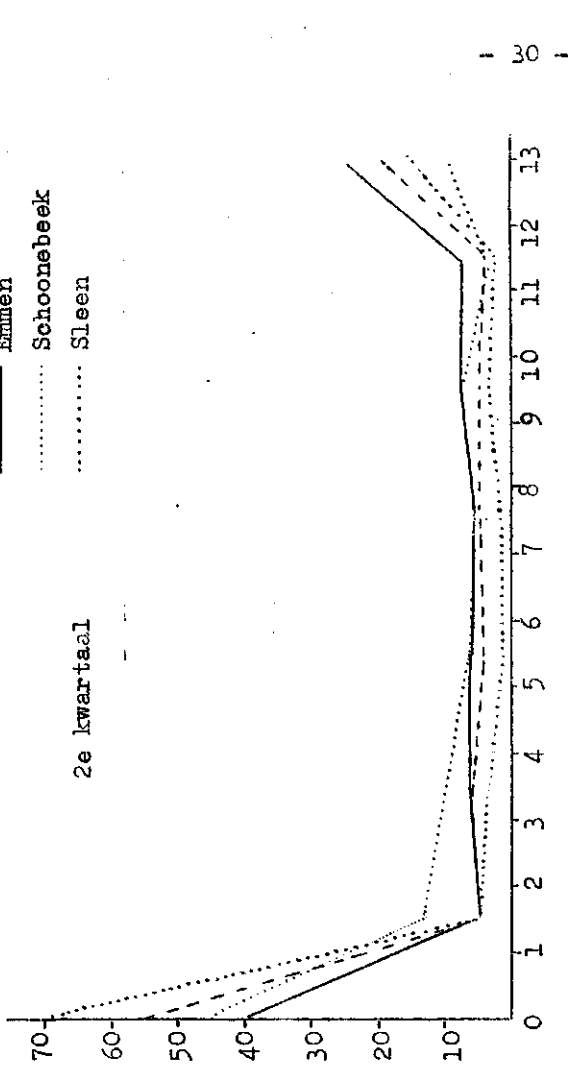
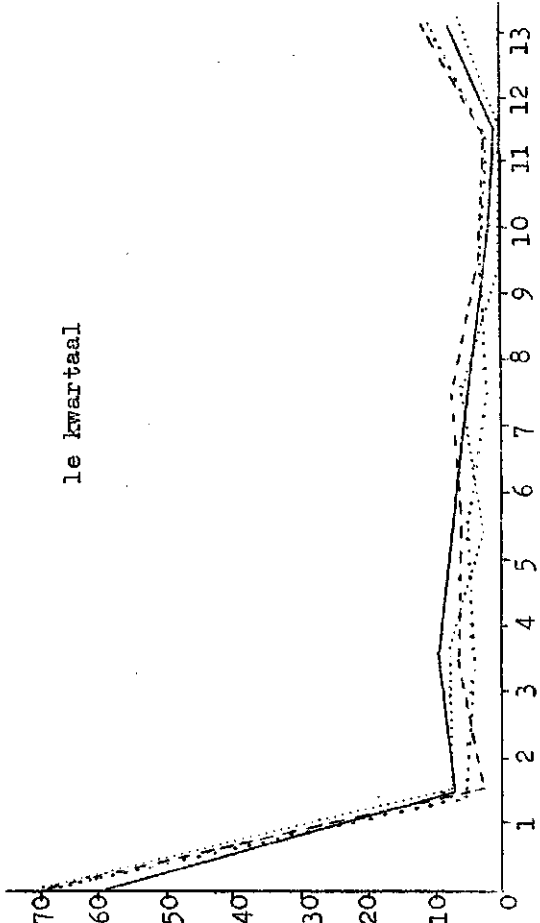
HET AANTAL ARBEIDERS INGEDEELD NAAR CATEGORIËN VAN ARBEIDERS
EN NAAR HET AANTAL GEWERKTE WKEKEN PER JAAR
(in landb. + veenbedr. + ontg.bedr. + staatsbos + dorsbedr.)

HET AANTAL ARBEIDERS INGEDEELD NAAR HET AANTAL GEWERKTE WKEN PER KWARTAAL
(in landb. + veenbedr. + ontg.bedr. + staatsbos + dorsbedr.)

- Odoorn
- Emmen
- Schoonebeek
- Sleen

% arbeiders

aantal
werkweken

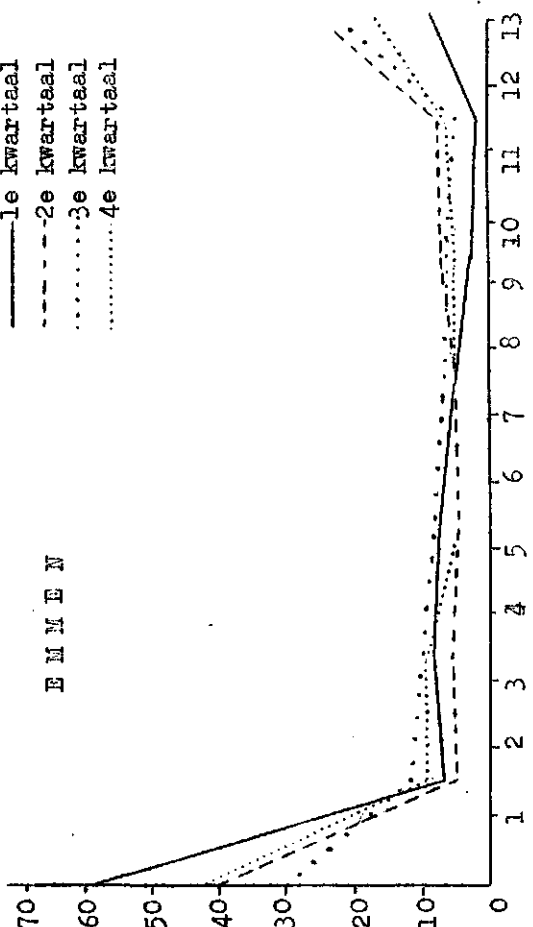
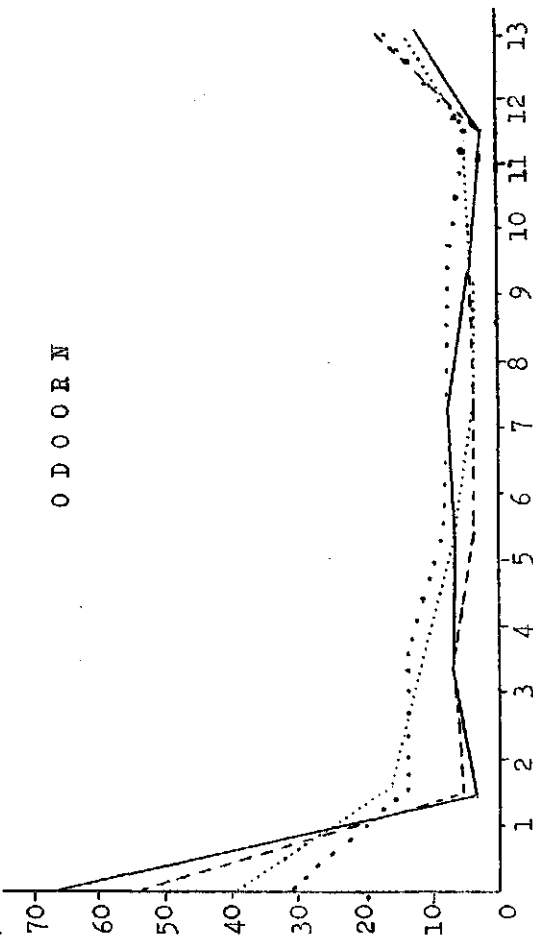
HET AANTAL ARBEIDERS INGEDEELD NAAR HET AANTAL GEWERKTE WEKEN PER KWARTAAL
(in landb. + veenbedr. + ontg.bedr. + staatsbos + dorsbedr.)

% arbeiders

O D O O R N

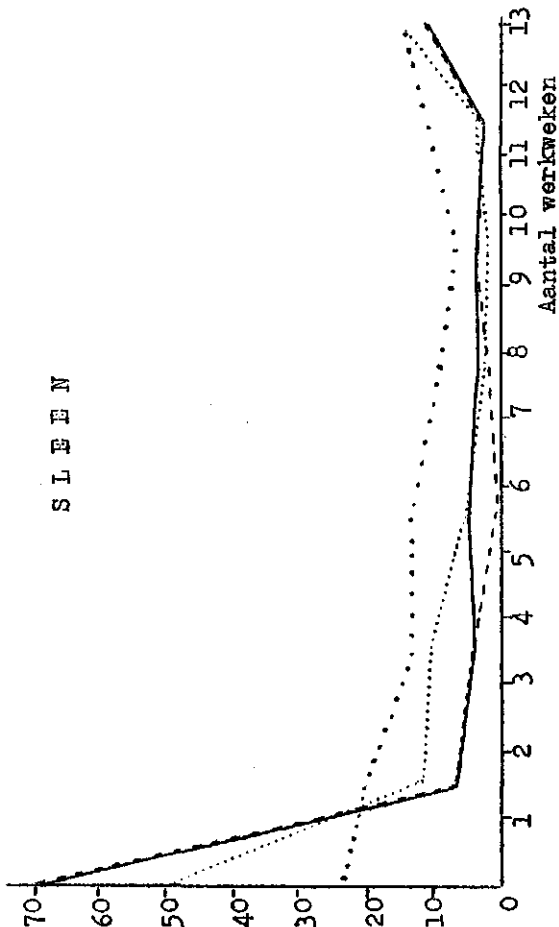
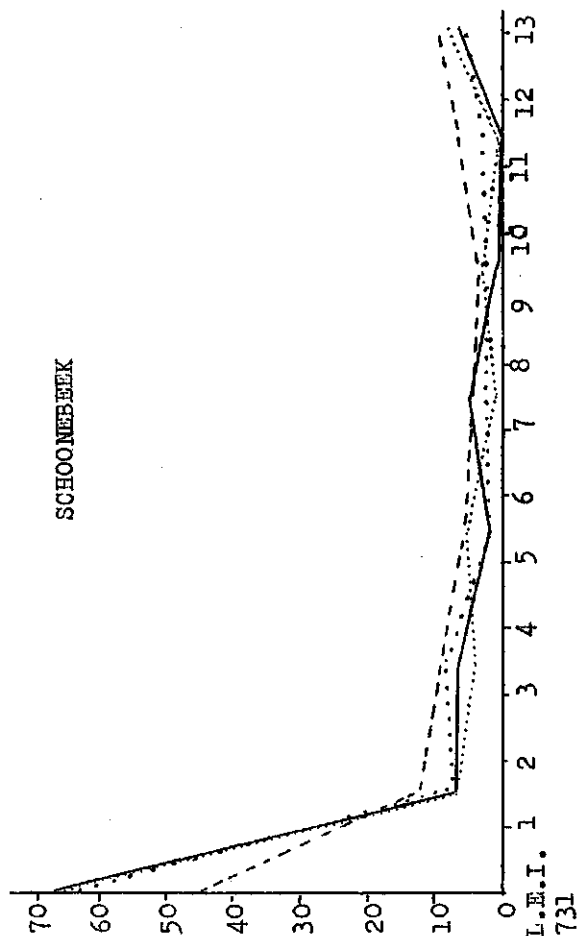
E M M E N

— 1e kwartaal
- - 2e kwartaal
..... 3e kwartaal
..... 4e kwartaal

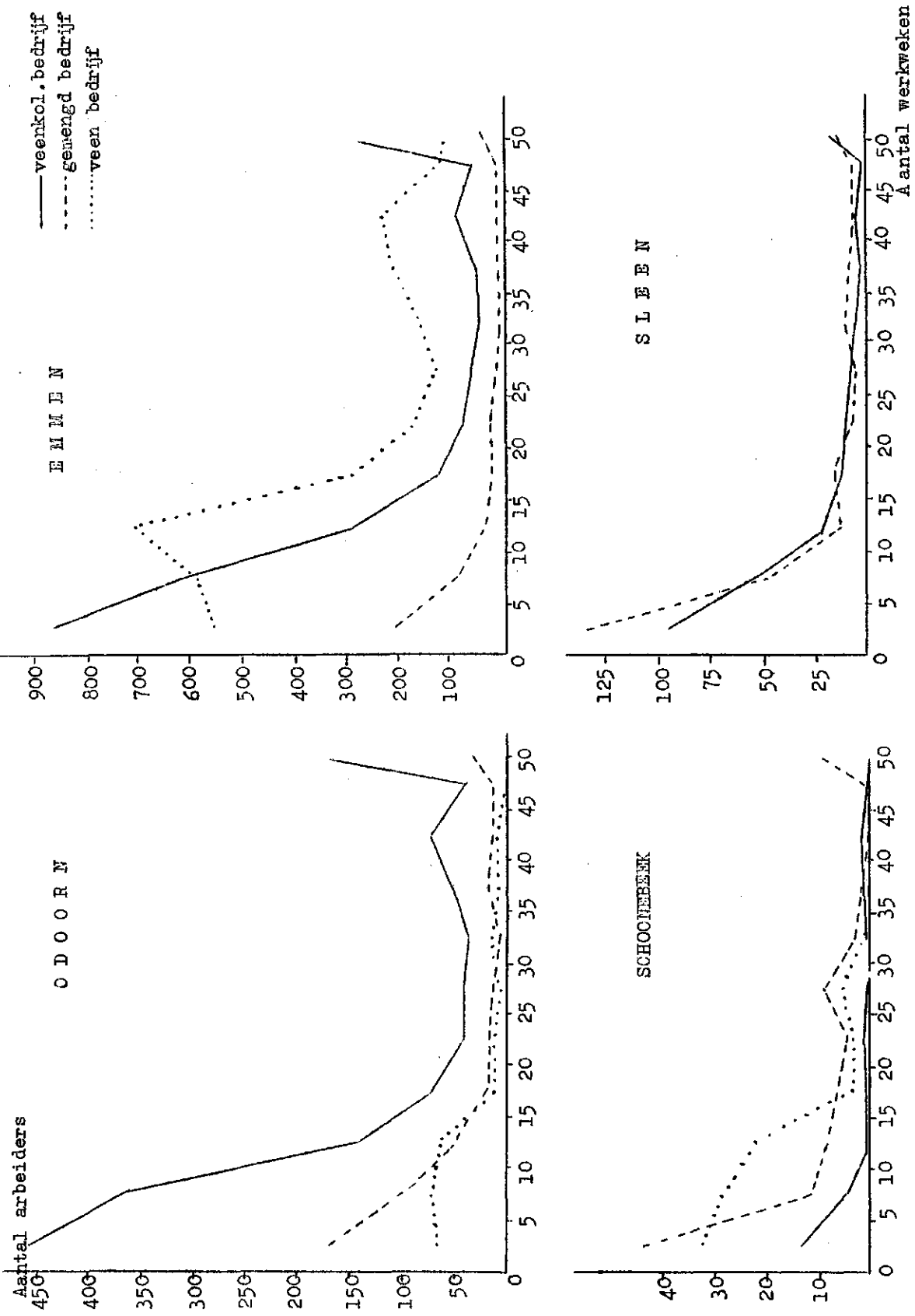
S C H O O N E B E E K

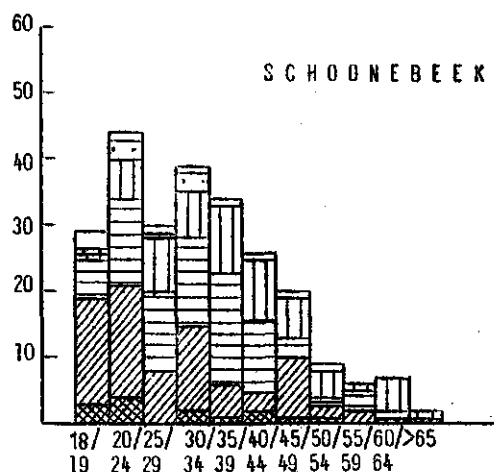
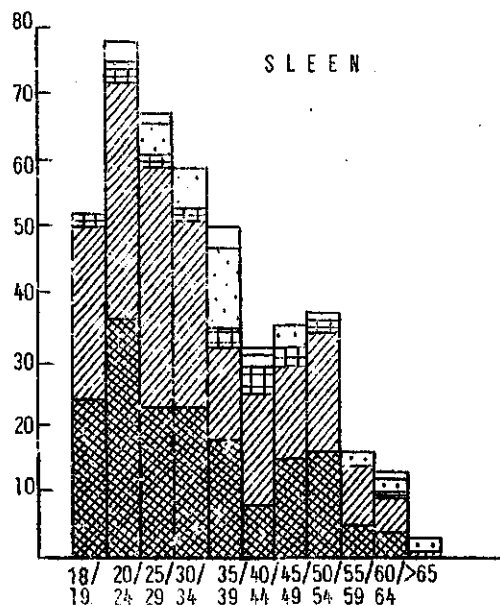
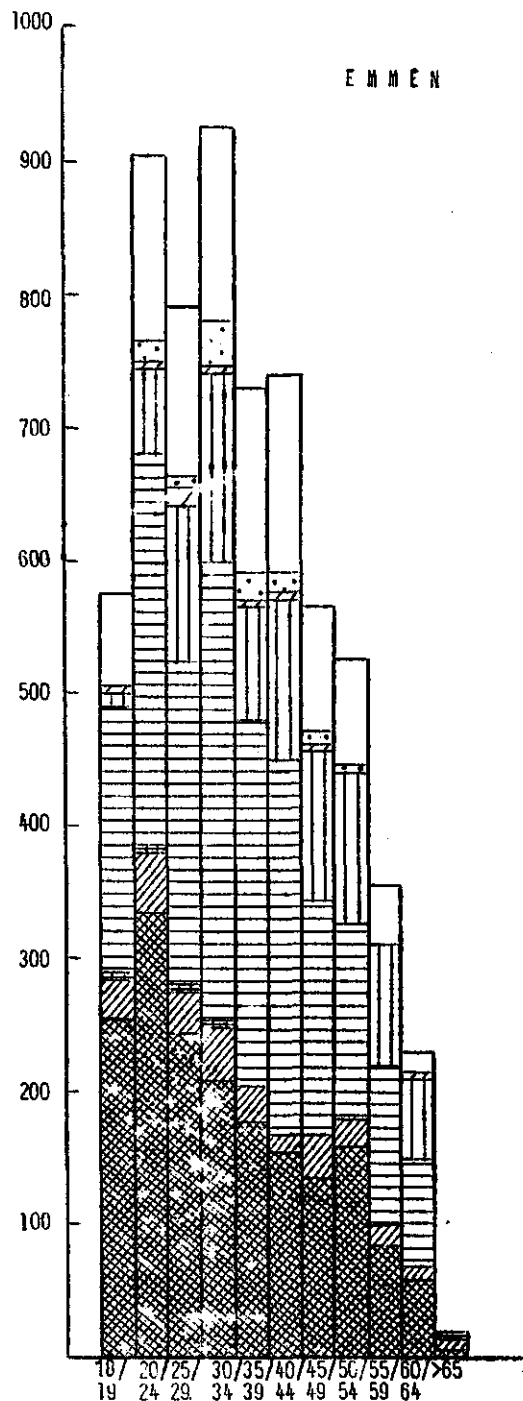
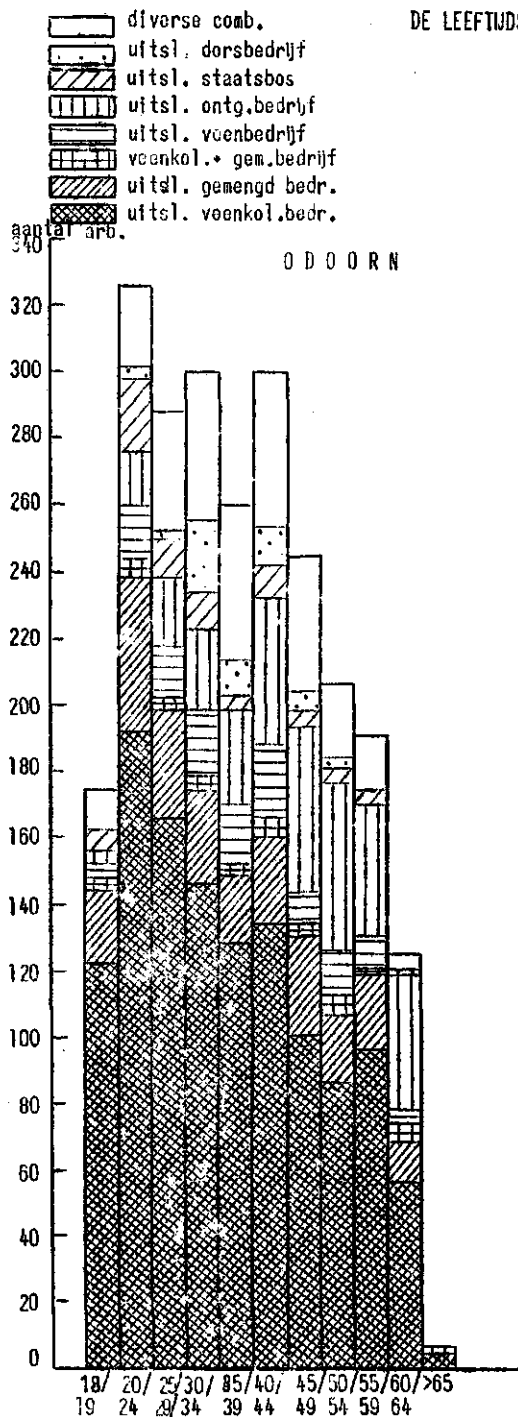
S L E E N

Grafiek VIII.

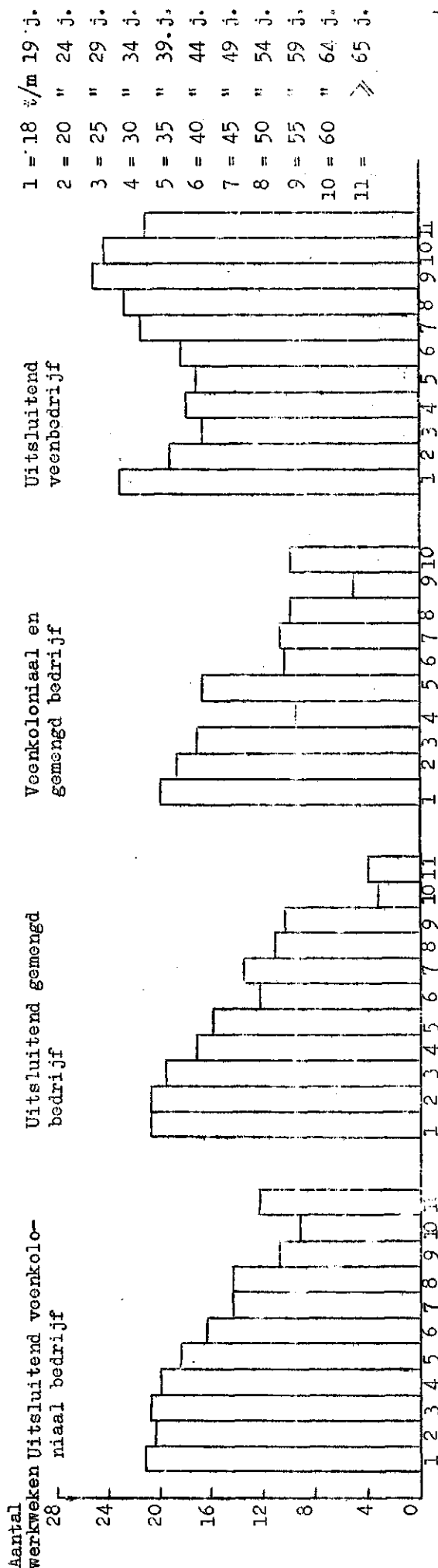
HET TOTAAL AANTAL ARBEIDERS DAT GEWERKT HEEFT IN HET VEENKOLONIAAL LANDBOUWBEDRIJF, HET GEMENGDE
BEDRIJF EN HET VEENBEDRIJF NAAR HET AANTAL GEWERKTE WEKEN IN DEZE BEDRIJFSTAKKEN INGEDEELD

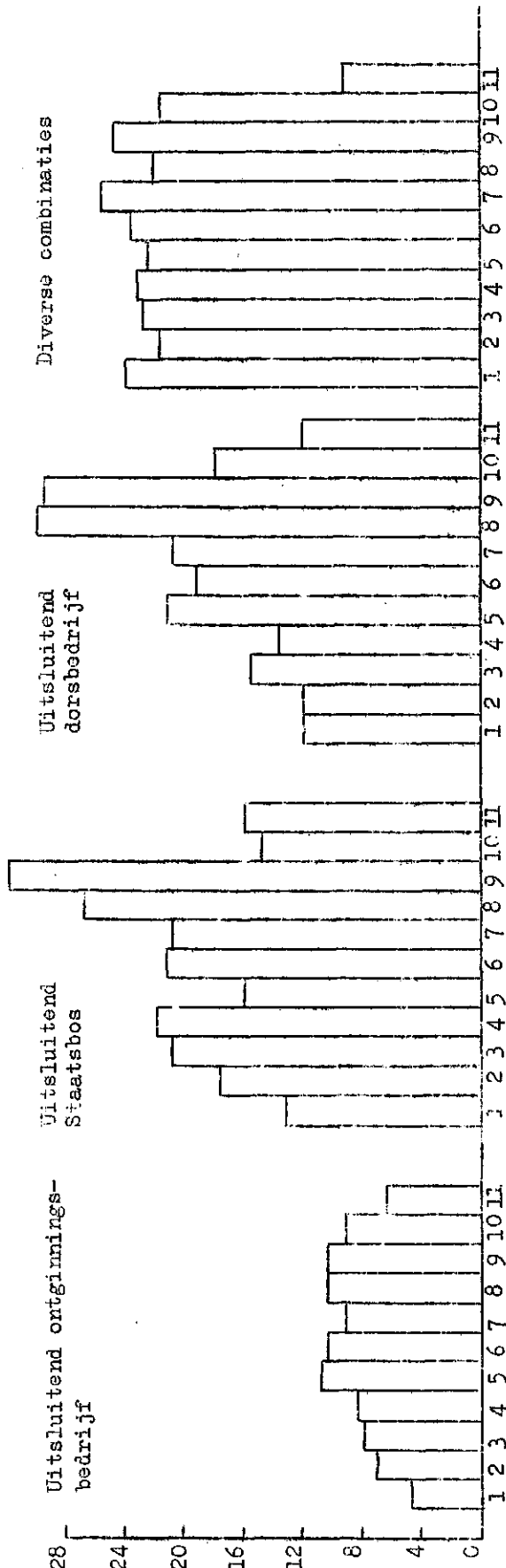

HET AANTAL ARBEIDERS PER LEEFTIJDKLASSE EN CATEGORIEN, INGEDEELD NAAR HET
GEMIDDELD AANTAL GEWERKTE WEKEN

Grafiek X

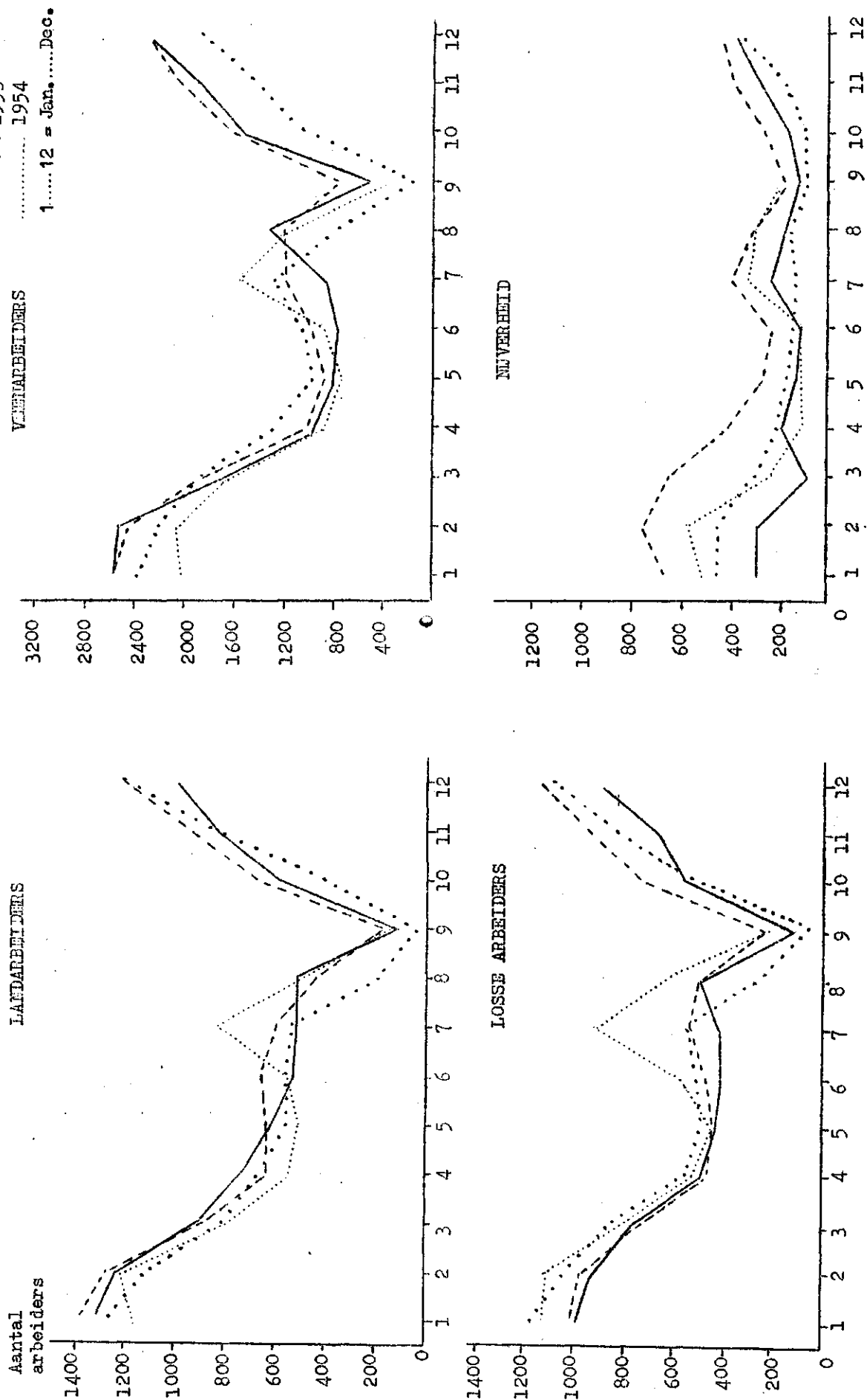
1 34 1

L.E.I. 731

DE MAANDELIJKE VERKLOOSTIJD IN HET RAYON LAGEN SEDERT 1951

- 35 -

Tabel 1 DE ONTWIKKELING VAN HET AANTAL EN DE GROOTTE DER
BEDRIJVEN SINDS 1910

Gebied en jaren	Aantal bedrijven ≥ 1 ha					Oppervl. cultuur- grond ≥ 1 ha	Gemidd. bedrijfs- grootte ≥ 1 ha
	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	≥ 20 ha	Totaal		
	in % v/h tot.aantal bedrijven						
<u>Odoorn</u>							
1910	41	21	21	17	572	5895	10,3
1921	34	20	26	20	619	7429	12,0
1930	29	18	27	26	712	9545	13,4
1947	22	12	34	32	732	11587	15,8
1950	20	16	36	28	736	10897	14,8
<u>Emmen</u>							
1910	63	22	12	3	1575	8068	5,1
1921	54	24	16	5	1457	9536	6,5
1930	48	20	22	10	1492	12218	8,2
1947	38	19	24	18	1573	17847	11,3
1950	34	22	27	17	1499	17616	11,8
<u>Schoonebeek</u>							
1910	39	36	20	4	302	2238	7,4
1921	50	36	12	2	346	2057	5,9
1930	42	39	17	2	373	2397	6,4
1947	43	33	20	3	431	3064	7,1
1950	37	39	20	3	413	3053	7,4
<u>Sleen</u>							
1910	55	22	18	5	391	2574	6,6
1921	52	28	16	4	445	2866	6,4
1930	47	26	22	5	517	3713	7,2
1947	33	29	28	10	569	5386	9,5
1950	33	27	29	11	558	5446	9,8
<u>Z.O.-Drente</u>							
1910	55	23	16	6	2840	18775	6,6
1921	49	25	18	8	2867	21888	7,6
1930	43	23	22	11	3094	27873	9,0
1947	34	21	27	18	3305	37884	11,5
1950	31	24	28	17	3206	37012	11,5

Bron: C.B.S.-Landbouwtellingen.

Tabel 2.

DE ONTWIKKELING VAN HET BOUWPLAN SINDS 1910

Gebied en jaren	Opp. cult. gr. in ha	Bouw- land	Gras- land + kunstw	Rogge	Gerst	Haver	Tot. granen	Peul- vruch- ten	Han- dels- gew.	Cons- aard- app.	Fabr. aard- app.	Suiker- bieten	voeder- bieten	Tot. hak- vr.
		in v.d. cult. grond		in procenten van het bouwland										
Odoorn														
1910	5988	65	35	23,2	0,0	15,3	38,6	1,1	-	8,0	52,2	-	-	60,2
1921	7626	77	23	29,2	-	11,5	40,7	2,3	-	24,2	32,2	0,2	0,4	57,1
1930	9661	75	24	34,6	-	10,5	45,1	0,3	0,5	10,6	39,8	3,5	-	53,9
1939	11434	81	19	33,5	0,4	12,6	65,6	0,4	0,3	1,6	29,0	2,1	0,5	33,2
1950	10995	82	18	31,4	0,7	13,6	49,2	0,4	3,2	1,6	40,9	3,9	0,5	47,0
1951	10980	81	19	30,8	1,8	19,3	54,5	0,5	2,0	1,9	34,4	5,8	0,7	42,9
1952 (zandgr.)	4300	72	28	45,6	.	23,2	70,2	0,3	0,1	29,6	5,2	.	.	35,0
1952 (veengeb.)	6762	87	12	29,1	.	19,8	52,0	0,3	0,9	37,8	5,0	.	.	43,8
1952 (tot.)	11062	81	18	34,8	1,8	21,0	58,3	0,3	0,6	2,8	32,3	5,0	0,7	40,8
1953	11110	82	18	32,8	1,2	21,7	57,6	0,1	1,0	1,1	31,3	8,2	0,5	41,2
Winnen														
1910	7841	65	35	35,2	-	12,2	47,8	-	-	20,2	29,3	-	0,1	49,7
1921	10109	76	24	33,0	-	14,1	47,2	5,4	-	18,1	26,0	-	0,3	44,4
1930	14147	78	22	36,5	-	14,2	50,7	0,8	0,0	12,0	35,0	0,8	0,1	48,0
1939	16500	80	19	37,3	0,2	14,9	60,7	0,7	0,1	5,5	25,7	0,8	0,8	32,9
1950	18056	82	17	33,4	0,5	13,2	49,5	0,7	1,4	5,6	39,6	2,4	0,7	48,3
1951	18236	82	18	32,6	1,3	18,2	54,6	1,0	0,8	5,1	33,9	3,5	0,9	43,5
1952 (zandgr.)	4374	67	33	49,5	.	22,9	75,5	-	0,0	28,8	1,5	.	.	31,7
1952 (veengeb.)	14067	88	12	32,4	.	19,0	53,8	0,6	0,1	39,8	3,0	.	.	43,6
1952 (tot.)	18441	83	17	35,7	2,0	19,7	58,0	0,5	0,1	4,1	33,6	2,7	0,9	41,3
1953	18607	84	16	33,5	2,6	21,4	58,5	0,5	0,1	4,3	31,0	4,5	0,9	40,8
Schoonebeek														
1910	2445	42	58	65,1	-	3,9	69,0	-	-	30,2	0,8	-	-	31,0
1921	2428	41	59	61,2	-	8,6	69,8	-	-	30,2	-	-	-	30,2
1930	2757	48	52	54,6	-	8,7	63,3	0,7	-	32,8	3,0	-	0,2	36,1
1939	3042	44	56	52,6	-	20,4	73,5	-	1,1	23,1	1,7	0,1	0,7	25,6
1950	3072	44	56	38,9	0,1	22,3	62,1	-	-	31,3	2,8	0,3	1,8	36,3
1951	3042	42	58	37,3	0,2	26,0	64,3	0,1	0,1	28,6	3,3	0,5	2,6	35,1
1952	2995	43	57	37,5	0,2	25,7	63,7	0,1	-	29,0	3,4	0,4	3,0	35,7
1953	2988	44	56	32,7	0,3	29,1	62,4	0,1	0,2	30,0	2,8	0,5	3,5	36,9
Sleen														
1910	2052	45	54	64,9	-	9,3	75,7	-	0,7	16,2	6,6	-	-	22,8
1921	3237	52	47	50,5	-	14,8	65,5	1,3	0,2	16,3	16,6	-	-	32,8
1930	3651	55	44	52,3	-	13,7	66,1	0,7	0,8	14,4	16,5	0,7	0,1	31,9
1939	4971	54	46	60,0	0,0	15,0	76,6	0,4	0,0	10,6	9,9	0,9	1,3	22,7
1950	5560	56	44	44,2	0,1	15,5	59,9	0,1	0,2	17,8	18,5	1,2	1,9	39,4
1951	5524	56	44	41,4	0,3	18,8	61,0	0,2	0,2	20,1	13,6	2,0	2,6	38,3
1952	5580	57	42	42,3	0,1	18,6	61,2	0,0	-	19,2	15,8	1,2	2,3	38,5
1953	5601	58	42	38,9	0,5	21,2	61,0	0,2	0,2	19,6	14,2	2,3	2,5	38,6

Bron: C.B.S.-Landbouwtellingen.

Tabel 3.

DE ONTWIKKELING VAN DE VEEBEZETTING SINDS 1910

Gebied en jaren	Aantal bedrijven ≥ 1 ha	Cultuurgrond in ha	Melk- en kalfkoeien			Mestvarkens		Legkippen	
			per 1) bedrijf	per 100 ha grasland + kunstw.	per 100 ha cult. grond	per 1) bedrijf	per 100 ha cult. grond	per 1) bedrijf	per 100 ha cult. grond
<u>Odoorn</u>									
1910	572	5988	1,9	51	18	.	.	24	232
1921	619	7626	1,8	64	15	.	.	18	477
1930	712	9661	2,6	81	20	4,6	34	32	239
1939	.	11434	.	96	18	.	20	.	102
1950	736	10995	2,7	101	18	3,0	20	22	147
1951	.	10980	3,0	105	20	2,7	18	26	177
1952 zand	.	4300	.	113	32	.	13	.	183
veen	.	6762	.	90	11	.	11	.	127
tot.	.	11062	2,9	104	19	1,8	12	22	149
1953	.	11110	2,8	107	19	1,6	10	23	154
<u>Emmen</u>									
1910	1575	7841	1,8	102	35	.	.	21	422
1921	1457	10109	1,8	104	25	.	.	22	316
1930	1492	14147	2,1	104	22	5,0	53	51	536
1939	.	16500	.	119	23	.	38	.	311
1950	1499	18056	2,3	111	19	4,3	35	31	256
1951	.	18236	2,6	119	21	3,8	31	37	304
1952 zand	.	4374	.	121	40	.	23	.	297
veen	.	14067	.	114	13	.	25	.	253
tot.	.	18441	2,4	117	20	3,0	25	32	263
1953	.	18607	2,3	119	19	2,8	23	32	255
<u>Schoonebeek</u>									
1910	302	2445	4,6	96	56	.	.	30	371
1921	346	2428	4,1	99	58	.	.	27	389
1930	373	2757	3,8	100	52	3,1	42	43	579
1939	.	3042	.	113	63	.	62	.	541
1950	413	3072	4,8	115	64	3,1	42	32	430
1951	.	3042	4,9	116	67	3,2	43	39	523
1952	.	2995	4,7	113	65	2,0	27	36	502
1953	.	2988	4,7	115	64	2,2	30	37	513
<u>Sleen</u>									
1910	391	2852	3,0	75	41	.	.	19	266
1921	445	3237	2,9	84	40	.	.	17	239
1930	517	3651	3,5	112	49	3,1	44	33	462
1939	.	4971	.	106	48	.	43	.	256
1950	558	5560	4,8	110	48	2,2	22	24	240
1951	.	5524	5,0	114	50	2,5	26	31	313
1952	.	5589	4,7	112	47	1,6	16	29	288
1953	.	5601	4,8	114	47	2,1	20	29	293

1) Voor '51, '52 en '53 berekend naar het aantal bedrijven in 1950
Bron: C.B.S.-Landbouwtellingen.

Tabel 4 DE ONTWIKKELING VAN DE ARBEIDSEHOEFTE IN DE VEENKOLONIEN SINDS 1938

Jaren	Arbeidsbehoefte in indexcijfers voor:						
	Granen + nagewassen	Kool- en wortel- gewassen	Overig bouwland	Grasland	Tuingrond	Veestapel	Totaal
1938	100	100	100	100	100	100	100
1947	76	173	211	97	123	87	114
1948	71	186	165	98	103	86	116
1949	78	167	209	99	110	92	114
1950	82	151	280	102	113	103	114
1951	89	136	227	106	100	108	112
1952	95	131	97	104	103	101	109
1953	95	136	115	101	90	101	111
1953 in %	27,0	41,0	0,8	5,9	1,9	23,4	100

L.E.I.
731

Tabel 5 DE ARBEIDSGROEPEN EN HET ARBEIDSAANBOD PER KWARTAAL

Kwartaal	Arbeidsbehoefte					Arbeidsaanbod							
	Gras- + vee- stapel	Granen + nage- wassen	Tak- vruchten	Overige gewassen	Totaal	Gezinspersoneel ¹⁾					Totaal		
						M	V	Totaal	M2)	V1)	Totaal	in uren x 1000	
in procenten					in procenten								
Odoorn													
1e	39	28	31	2	100	65	8	73	27	0	27	100	787
2e	30	9	59	2	100	57	7	64	31	5	36	100	1114
3e	12	50	37	1	100	50	6	56	37	7	44	100	1450
4e	17	26	56	1	100	55	6	61	34	5	39	100	1052
totaal	22	31	46	1	100	55	7	62	33	5	38	100	4413
Emmen													
1e	41	27	30	2	100	62	15	77	22	1	23	100	1466
2e	33	10	55	2	100	56	14	70	24	6	30	100	2031
3e	12	49	37	2	100	48	13	61	30	9	39	100	2727
4e	19	24	55	2	100	53	13	66	28	6	34	100	1985
totaal	23	31	44	2	100	54	13	67	27	6	33	100	8209
Schoonebeek													
1e	77	14	9	0	100	66	30	96	3	1	4	100	402
2e	74	4	22	0	100	68	27	95	4	1	5	100	503
3e	44	33	23	0	100	70	25	95	4	1	5	100	567
4e	51	21	28	0	100	68	27	95	4	1	5	100	454
totaal	61	18	21	0	100	68	27	95	4	1	5	100	1926
Sleen													
1e	66	19	14	1	100	73	17	90	9	1	10	100	510
2e	60	4	35	1	100	70	18	88	10	2	12	100	680
3e	30	40	29	1	100	67	17	84	14	2	16	100	833
4e	35	28	37	0	100	70	17	87	11	2	13	100	615
totaal	45	24	30	1	100	69	18	87	11	2	13	100	2638
Totaal 4 gemeenten													
1e	50	24	25	1	100	65	15	80	19	1	20	100	3165
2e	41	8	49	2	100	60	14	74	21	5	26	100	4328
3e	17	47	35	1	100	53	13	66	27	7	34	100	5577
4e	24	25	50	1	100	57	14	71	24	5	29	100	4116
totaal	30	28	41	1	100	58	14	72	24	4	28	100	17186

1) Bron: C.B.S.-Arbeidskrachtentelling 1950 II
2) Bron: Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw (B.P.L.)

Tabel 6

HET AANTAL ARBEIDERS EN HET AANTAL WERKWEKEN IN DE VERSCHILLENDE
GENOEGDE BEDRIJFSTAKKEN

Gebied	Bedrijfstak	1e kwartaal		2e kwartaal		3e kwartaal		4e kwartaal		Gehele jaar	
		Personen	Weken	Personen	Weken	Personen	Weken	Personen	Weken	Personen	Weken
Odoorn	tot.	893	7518	1096	9995	1697	12883	1503	10530	2470	40926
	tot.	2666	17295	3946	38677	4614	39335	3710	32590	6764	127897
	Schoonebeek tot.	81	461	141	982	97	677	94	631	264	2751
	Sleen tot.	156	1215	149	1332	382	2475	253	1810	501	6832
	Z.O.-Drente tot.	3796	26489	5332	50986	6790	55370	5560	45561	9999	178406
Odoorn	Veenkol. bedrijf	519	3803	703	5785	1118	8691	1000	6800	1490	25079
	Gemengd bedrijf	171	857	184	1275	343	2278	213	1140	420	5550
	Veenbedrijf	55	96	195	1619	106	527	86	239	234	2481
	Ontginningsbedrijf	193	1081	182	970	263	483	290	730	456	3264
	Staatsbos	115	1109	63	283	71	252	80	580	141	2324
Emmen	Dorsbedrijf	78	572	39	63	92	652	92	941	116	2228
	Totaal	893	7518	1096	9995	1697	12883	1503	10530	2470	40926
	Veenkol. bedrijf	834	6299	1175	8384	1999	14595	1524	10653	2514	39921
	Gemengd bedrijf	140	964	215	1371	355	2161	242	1429	445	5925
	Veenbedrijf	1439	6768	2563	25740	2239	17806	1714	12682	3292	62996
Schoonebeek	Ontginningsbedrijf	626	2141	747	2680	773	3096	784	5620	1379	13537
	Staatsbos	71	754	63	456	34	162	27	230	76	1602
	Dorsbedrijf	100	359	97	46	193	1525	191	1976	238	3916
	Totaal	2656	17295	3946	38677	4614	39335	3710	32590	6764	127897
	Veenkol. bedrijf	2	11	2	26	9	51	14	65	20	153
Sleen	Gemengd bedrijf	33	258	44	335	51	374	43	349	95	1316
	Veenbedrijf	5	9	72	520	23	154	18	89	92	772
	Ontginningsbedrijf	41	171	29	101	14	63	22	128	60	463
	Staatsbos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Dorsbedrijf	4	12	-	-	5	35	-	-	8	47
Z.O.-Drente	Totaal	81	461	141	982	97	677	94	631	264	2751
	Veenkol. bedrijf	52	371	61	505	164	1038	115	726	221	2640
	Gemengd bedrijf	83	633	91	814	204	1171	120	714	265	3332
	Veenbedrijf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Ontginningsbedrijf	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Z.O.-Drente	Staatsbos	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Dorsbedrijf	31	211	5	13	43	266	40	370	47	860
	Totaal	156	1215	149	1332	382	2475	253	1810	501	6832
	Veenkol. bedrijf	1407	10484	1941	14700	3290	24365	2653	18244	4245	67793
	Gemengd bedrijf	427	2712	534	3795	953	5984	618	3632	1225	16123
Z.O.-Drente	Veenbedrijf	1499	6873	2830	27879	2368	18487	1818	13010	3618	66249
	Ontginningsbedrijf	860	3393	958	3751	1050	3642	1096	6478	1895	17264
	Staatsbos	186	1853	126	739	105	414	107	910	217	3926
	Dorsbedrijf	213	1154	141	122	333	2478	323	3287	409	7051
	Totaal	3796	26489	5332	50986	6790	55370	5560	45561	9999	178406

Tabel 7 DE WERKLOOSHEID EN DE AANVULLENDE WERKGELEGENHEID
IN HET RAYON EMMEN IN 1953

Gebied	Geheel werkloos, ultimo:											
	Jan.	Feb.	Mrt.	Apr.	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sep.	Oct.	Nov.	Dec.
Odoorn	373	292	122	90	69	169	88	37	29	121	186	386
Emmen	1964	1554	903	508	306	409	654	279	195	612	1154	1824
Sleen	67	39	14	22	12	11	16	11	7	14	20	44
Zweelo	6	9	2	2	2	2	3	1	1	1	4	9
Totaal	2410	1894	1041	622	389	591	761	328	232	748	1364	2263
Tewerkgesteld op D.U.W.-objecten												
Odoorn	729	708	666	632	622	563	541	234	47	293	472	487
Emmen	2258	2373	2247	1682	1269	1194	1294	871	138	1155	1475	1751
Sleen	68	52	37	35	37	26	26	12	-	22	46	91
Zweelo	4	-	1	2	-	2	6	4	-	1	2	5
Totaal	3059	3133	2951	2351	1928	1785	1867	1121	185	1471	1995	2344
Tewerkgesteld op P.C.W.-objecten												
Odoorn	12	20	96	126	145	182	133	172	139	156	146	123
Emmen	143	277	506	617	741	699	726	779	510	460	303	266
Sleen	2	53	45	47	24	48	87	51	28	19	27	8
Zweelo	-	4	9	11	13	10	-	3	-	4	3	1
Totaal	157	354	656	801	924	939	946	1005	677	639	479	398
Boerenwerken												
Odoorn	64	85	97	93	82	38	54	67	-	133	147	169
Emmen	62	65	79	77	39	77	65	55	-	52	136	174
Sleen	9	9	12	11	9	12	7	5	-	1	16	19
Zweelo	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	1
Totaal	135	159	188	181	132	127	126	127	-	186	300	363
A-objecten												
Odoorn	-	-	-	-	-	-	-	-	-	16	16	16
Emmen	-	-	-	-	-	-	-	-	56	182	199	189
Sleen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2	2
Zweelo	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Totaal	-	-	-	-	-	-	-	-	56	200	217	207
Tot. beschikb. aanbod	5469	5027	3992	2973	2317	2376	2628	1449	417	2219	3359	4607
Tot. additionele werken	292	513	844	982	1056	1066	1072	1132	733	1025	996	967

Bron: G.A.B. Emmen

Tabel 8

HET AANTAL ARBEIDERS PER KWARTAAL EN IN HET GEHELE
NAAR (COMBINATIES

(Combinaties van) bedrijfstakken						Odoorn					Emmen					Schoonebeek				
Veerkol. bedr.	Gem. bedr.	Veenbedr.	Ontg. bedr.	Staatsb. bedr.	Dorsbedr.	Kwartaal				Geh. jaar 1953	Kwartaal				Geh. jaar 1953	Kwartaal				Geh. jaar 1953
						I	II	III	IV		I	II	III	IV		I	II	III	IV	
x						411	556	948	846	1268	614	713	1489	1118	1882	2	2	9	13	19
	x					76	89	220	121	269	92	122	231	156	308	30	39	46	40	85
x	x					10	20	34	25	39	7	15	31	22	35	-	-	-	1	1
		x				16	112	45	31	143	1045	1873	1550	1160	2446	3	66	19	17	85
x		x				4	36	27	25	40	107	278	273	231	356					
	x	x				2	7	3	2	7	10	35	38	22	42	1	5	4	1	6
x	x	x					4	3	3	4	7	15	20	13	20					
			x			91	77	155	198	314	340	372	357	473	886	39	28	14	21	58
x			x			37	40	50	45	63	52	78	109	78	134					
	x		x			27	24	28	16	33	6	9	13	8	14	1			1	1
x	x		x			11	12	12	11	14	1	3	3	2	3					
		x	x			7	8	5	4	9	173	215	214	161	258	1	1			1
x		x	x			6	6	2	3	6	34	50	51	40	55					
	x	x	x				1	1		2	6	6	7	7	8					
x	x	x	x			2	2	1	1	2	1	2	1	1	3					
				x		59	28	21	31	72	52	44	15	12	55					
x				x		13	9	13	15	19	2	3	5	4	5					
	x			x		27	15	24	19	30	4	3	4	3	4					
x	x			x		10	6	10	10	13	1	1	1	1	1					
		x		x		1		1		1	8	8	6	4	8					
x		x		x		1	1	1	1	1	2	2	2	1	2					
	x		x	x		3	3		3	4	2	2	1	2	1					
				x		1	1	1	1	1										
x				x		43	6	52	56	70	43	8	99	100	124	3		4		6
	x			x		11	9	14	13	18	4	5	6	6	8					
x	x			x		3	2	4	3	4	3	1	2	3	3			1		2
		x		x		1		1		1		1	1	1	1					
x		x		x		10	12	11	10	13	36	62	60	61	75					
	x			x		1	1	1	1	1	2	8	6	6	8					
x		x		x		1	1	1	1	1	1	2	2	2	2					
			x	x		3	3	3	3	3	3	3	7	6	7					
x			x	x		1	1	1	1	1			1	1	1					
	x		x	x							1		1	1	1					
x		x	x	x		4	4	4	4	4	7	6	8	5	8					
				x								1	1		1					

JAAR 1953, ALSMEDE HET GEMIDDELD AANTAL GEWERKTE WEKEN
VAN) BEDRIJFSTAKKEN

Sleen					Z.O.-Drente					Gem.aant. gew. weken van deze arbeiders				
Kwartaal				Geh. jaar 1953	Kwartaal				Geh. jaar 1953	Kwartaal				Geh. jaar 1953
I	II	III	IV		I	II	III	IV		I	II	III	IV	
48	57	142	98	195	1075	1328	2588	2075	3364	9	10	8	7	17
73	83	179	102	238	271	333	676	419	900	9	10	7	7	15
4	4	18	13	21	21	39	83	61	96	8	7	6	5	14
					1064	2051	1614	1208	2674	5	10	9	9	19
					111	314	300	256	396	5	9	7	6	19
					13	47	45	25	55	3	8	6	6	17
					7	19	23	16	24	2	10	6	3	19
					470	477	526	692	1258	5	6	5	6	9
					89	118	159	123	197	6	7	8	7	20
					34	33	41	25	48	6	6	8	7	19
					12	15	15	13	17	7	8	8	5	24
					181	224	219	165	268	5	10	9	9	29
					40	56	53	43	61	5	10	9	9	29
					6	7	8	7	10	6	9	7	8	24
					3	4	2	2	5	4	11	20	8	32
					111	72	36	43	127	10	7	10	11	20
					15	12	18	19	24	8	5	6	8	19
					31	18	28	22	34	10	7	6	7	24
					11	7	11	11	14	10	9	8	7	28
					9	8	7	4	9	9	9	6	5	19
					3	3	3	2	3	9	10	8	6	31
					5	5	1	5	5	12	8	3	9	24
					1	1	1	1	1	7	3	6	5	21
25	1	33	32	37	114	15	188	188	237	6	7	7	10	17
		3	3	4	15	14	23	22	30	6	6	7	7	19
6	4	6	4	5	13	7	13	10	14	9	12	11	13	34
		1	1	1	1	1	3	2	3	4	13	6	7	21
					46	74	71	71	88	5	9	8	11	28
					3	9	7	7	9	5	7	9	8	29
					2	3	3	3	3	4	12	7	12	39
					6	6	10	9	10	7	10	9	11	30
					1	1	1	1	1	10	6	4	12	32
					1		1	1	1	9		9	10	28
					11	10	12	9	12	7	9	10	10	37
						1	1		1		8	11		19

Tabel 9 HET AANTAL ARBEIDERS NAAR HET AANTAL GEWERKTE WEKEN PER KWARTAAL EN NAAR (COMBINATIES VAN) BEDRIJFSTAKKEN

(Combinaties van) bedrijfstakingen	Aantal arbeiders													
	Totaal	met een werktijd van _____ werkweken												
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1e kwartaal														
Uitsl.veenkol.bedr.	1075	36	39	44	129	97	46	33	49	28	13	10	22	529
Uitsl.gem.bedr.	271	8	20	17	25	20	7	10	9	11	4	3	4	133
Veenk. + gem.bedr.	21		1	2	2	2	2	3	2	1			1	5
Uitsl.veenbedr.	1064	136	128	99	166	157	67	87	34	30	16	15	10	119
Uitsl.ontg.bedr.	470	45	40	63	44	59	53	112	51	1		1		1
Uitsl.staatsbos	111	4	1	2	3	7		7	5	4	20	6	6	46
Uitsl.dorsbedr.	114	2	10	21	17	5	10	1	11	8	7	10	6	6
Overige comb.	670	60	71	58	94	71	43	88	44	25	42	12	15	47
Totaal	3796	291	310	306	480	418	228	341	205	108	102	57	64	886
2e kwartaal														
Uitsl.veenkol.bedr.	1328	86	57	54	44	39	34	39	45	25	36	16	22	831
Uitsl.gem.bedr.	333	15	15	22	17	12	9	7	14	6	13	8	15	180
Veenk. + gem.bedr.	39	9	3	4	2	1		4			2	1	1	12
Uitsl.veenbedr.	2051	58	76	81	95	86	86	69	92	113	159	158	169	809
Uitsl.ontg.bedr.	477	53	73	73	42	29	57	23	14	16	12	7	29	49
Uitsl.staatsbos	72	9	6	3	12	6	5		2		1	1	10	17
Uitsl.dorsbedr.	15	6	1					2						6
Overige comb.	1017	37	41	51	43	56	61	59	65	82	102	62	76	282
Totaal	5332	273	272	288	255	229	252	203	232	242	325	253	322	2186
3e kwartaal														
Uitsl.veenkol.bedr.	2588	230	211	227	226	218	132	98	96	89	97	55	54	855
Uitsl.gem.bedr.	676	97	75	66	59	42	40	30	20	24	23	13	9	178
Veenk. + gem.bedr.	83	5	8	9	11	12	3	9	4	8	4	2	2	6
Uitsl.veenbedr.	1614	121	141	98	88	66	45	49	44	42	50	48	91	731
Uitsl.ontg.bedr.	526	109	93	90	23	12	31	11	33	22	18	5	14	65
Uitsl.staatsbos	36	1	3	5	1		1	1	1			2		21
Uitsl.dorsbedr.	188	3	4	6	8	8	3	66	37	28	4	11	2	7
Overige comb.	1079	59	59	80	80	90	86	59	76	84	90	65	79	172
Totaal	6790	625	595	581	496	448	341	323	311	297	286	201	251	2035
4e kwartaal														
Uitsl.veenkol.bedr.	2075	201	224	201	163	125	75	75	85	83	69	47	74	653
Uitsl.gem.bedr.	419	55	45	33	23	23	13	15	9	12	7	13	17	144
Veenk. + gem.bedr.	63	6	11	20	6	4	1	1	1	2	2	1	1	7
Uitsl.veenbedr.	1208	89	94	64	51	38	51	48	54	34	44	38	105	498
Uitsl.ontg.bedr.	691	92	125	69	46	48	25	22	59	48	38	51	25	43
Uitsl.staatsbos	43		2		1	2		1	2	2	2	3	2	26
Uitsl.dorsbedr.	188	3	1	2	24	11	12	4	10	2	13	12	10	84
Overige comb.	873	58	86	76	60	57	51	39	50	44	57	56	71	168
Totaal	5560	504	598	465	374	308	228	205	270	227	232	221	305	1623

Tabel 10.

DE BEVOLKINGSONTWIKKELING

a. Ontwikkeling van het inwonertal van 1880-1950

Gebied	Abs./ Index	Aantal inwoners op 31 December							
		1880	1890	1900	1910	1920	1930	1940	1950
Odoorn	abs.	6124	6807	8715	10385	12214	12304	12778	13099
	index	100	111	142	170	199	201	209	214
Emmen	abs.	10667	15084	19994	28802	41043	40963	49327	57601
	index	100	141	187	270	385	384	462	540
Schoonebeek	abs.	.	1756	2087	2307	3120	3443	3991	5479
	index	.	100	119	131	178	196	227	312
Sleen	abs.	2803	3090	3713	4170	5010	5069	5403	6676
	index	100	110	132	149	179	181	193	238
Totaal	abs.	.	26737	34509	45664	61387	61777	71499	82855
	index	.	100	129	171	230	231	267	310

b. Ontwikkeling van de mannelijke landbouwbevolking van 1909-1947.

Gebied	Zelfstandigen						Ondergeschikten						Totaal					
	Absoluut			Index			Absoluut			Index			Absoluut			Index		
	1909	1930	1947	1909	1930	1947	1909	1930	1947	1909	1930	1947	1909	1930	1947	1909	1930	1947
Odoorn	415	545	680	100	131	164	719	1343	1524	100	187	212	1134	1888	2204	100	166	194
Emmen	904	980	1291	100	108	143	863	1597	3102	100	185	359	1767	2577	4393	100	146	249
Schoonebeek	255	289	336	100	113	132	304	354	356	100	116	117	559	643	692	100	115	124
Sleen	294	352	509	100	120	173	298	731	785	100	245	263	592	1083	1294	100	183	219
Totaal	1868	2166	2816	100	116	151	2184	4025	5767	100	184	264	4052	6191	8583	100	153	212

c. Natuurlijke groei van de mannelijke landbouwbevolking en de noodzakelijke afvloeiing van agrarische jongeren.

Gebied	Totale mannelijke agrarische beroepsbevolking		Aankomende jongeren van 1947-1962	Vrijkomende plaatsen van 1947-1962	Noodzakelijke afvloeiing (in procenten)
	1947	1962 ¹⁾			
Odoorn	2072	2746	1113	674	61
Emmen	4084	5760	2593	1676	65
Schoonebeek	625	892	436	267	61
Sleen	1196	1548	622	352	57
Z.O. Drente	7977	10946	4764	2969	62

1) Berekend volgens de natuurlijke groei.

BEREKENING VAN DE ARBEIDSBEHOEFTE
IN DE LANDBOUW

Voor het berekenen van de arbeidsbehoefte is gebruik gemaakt van arbeidsnormen, die ontleend zijn aan arbeidsnotities van het L.E.I. en de R.L.V.D. Deze arbeidsnormen zijn de gemiddeld gewerkte arbeidsuren voor de verschillende bedrijfsonderdelen op goed geleide bedrijven. Voor het veenkoloniaal gebied zijn deze uren aanmerkelijk verschillend van het zandgebied, omdat de productieomstandigheden en de bedrijfsvoering sterk verschillen.

Indien het basismateriaal, waaraan deze normen zijn ontleend, hiervoor de mogelijkheid geboden had, zou verdere differentiatie van deze arbeidsnormen nog een juistere benadering van de werkelijke behoefte mogelijk hebben gemaakt. Immers, zowel op de gemengde zandbedrijven, als ook op de veenkoloniale bedrijven bestaan plaatselijk nog grote verschillen in productieomstandigheden, o.a. wat betreft bedrijfsgrootte en mechanisatiegraad. Helaas, dit was echter niet mogelijk. Bij de vergelijking en beoordeling van het aantal uren volgens behoefteberekening en van aanbodzijde dient daarom tevens rekening te worden gehouden met plaatselijk afwijkende productieomstandigheden.

De gemeenten Odoorn en Emmen zijn voor de berekening van de behoefte gesplitst in een veenkoloniaal deel en een zandgedeelte, waarvoor de betreffende normen zijn toegepast. Deze scheiding was voor de gemeente Sleen minder noodzakelijk en evenmin mogelijk, zodat voor dit gebied uitsluitend de normen van het zandgebied zijn gebruikt. Voor de afwijkende gemeente Schoonebeek zijn eveneens de normen voor het gemengde zandbedrijf toegepast.

ARBEIDSNORMEN VOOR HET VEENKOLONIALE BEDRIJF
(IN STANDAARDUREN PER HA, RESP. PER DIER)

Werkobject	Jan.	Febr.	Mrt	Apr.	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Totaal
Tarwe	5	5	5	5	-	-	-	120	25	30	25	5	225
Rogge	5	5	5	5	-	-	50	60	30	30	20	15	225
Gerst	5	5	5	5	-	-	105	-	35	30	20	15	225
Haver	-	30	30	10	10	-	-	115	15	-	15	-	225
Bonen	-	40	25	20	15	-	-	70	70	-	-	60	300
Erwten	-	30	35	10	25	-	80	60	-	-	-	60	300
Koolzaad	-	-	30	15	-	-	110	30	5	10	-	-	200
Land- en tuin- bouwzaden	-	-	100	50	50	40	10	-	75	50	-	25	400
Aardappelen ¹⁾	-	25	35	60	30	30	25	15	160	75	50	45	550
Suikerbieten	-	10	50	65	200	70	30	-	40	140	120	25	750
Voederbieten	-	10	50	50	200	75	-	-	-	100	75	40	600
Grasland	-	12	18	12	52	45	6	5	-	-	5	5	120
Melkkoeien	27	27	27	26	19	19	19	19	19	19	27	27	275
Werkpaarden	15	15	15	15	10	10	10	10	10	10	15	15	150

1) Incl eigen pootgoed.

ARBEIDSNORMEN VOOR HET GEMENGDE ZANDBEDRIJF

Werkobject	Jan.	Febr.	Mrt	Apr.	Mei	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Oct.	Nov.	Dec.	Totaal
Rogge	5	15	15	10	-	-	60	50	30	30	5	5	225
Gerst	10	10	15	15	10	-	70	60	30	-	-	5	225
Haver	25	25	30	10	15	-	-	120	-	-	-	-	225
Erwten	-	30	35	10	25	-	80	60	-	-	-	60	300
Aardappelen	-	15	40	90	60	20	50	25	150	150	40	35	675
Voederbieten	-	30	75	30	200	100	15	-	-	150	100	-	700
Nagewassen	-	-	-	-	-	-	-	50	10	20	60	40	180
Grasland	3	12	15	10	25	35	5	-	5	-	-	5	115
Melkkoeien	27	28	25	25	20	20	20	20	20	20	25	25	275
Paarden	15	15	15	15	14	14	14	14	14	15	15	15	175
Fokzeugen	8	8	8	10	8	8	8	8	8	10	8	8	100
Mestvarkens	3	3	3	4	4	3	4	4	3	3	3	3	40
Kippen	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3	3	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	3 $\frac{1}{2}$	40

BEREKENING VAN HET ARBEIDSAANBOD IN DE LANDBOUW

Voor het berekenen van het arbeidsaanbod in de landbouw is gebruik gemaakt van de administratiegegevens van het Bedrijfspensioenfonds voor de Landbouw en de Arbeidskrachten-telling 1950 II van het C.B.S. De resultaten van de Arbeidskrachtentelling 1953 van het C.B.S. waren ten tijde van het onderzoek nog niet beschikbaar. Hoewel laatstgenoemde telling uitgebreider van opzet is dan die van 1950 en daardoor een nauwkeuriger inzicht zal geven in de verschillende werkperioden van de arbeidskrachten, konden met behulp van eigen enquête-materiaal normen worden vastgesteld voor de berekening van het arbeidsaanbod volgens de telling 1950. Het bezwaar, dat het jaar, waarin deze telling is verricht, niet overeenstemt met het jaar, waarin de behoefteberekening heeft plaats gehad, is slechts van geringe betekenis. In de eerste plaats is het arbeidsaanbod van gezinspersoneel, dat hieruit is berekend, in een korte periode aan weinig verandering onderhevig, terwijl het vrouwelijk vreemd personeel naar verhouding slechts een zeer gering deel van het totale aanbod inneemt.

Het vaste mannelijke gezinspersoneel, waaronder volgens de telling 1950 II de personen worden verstaan, die ten minste $\frac{1}{3}$ van het jaar meewerken, kan volgens eigen enquêteonderzoek gemiddeld voor 0,8 volwaardig worden gerekend. De reductie van de duur van het meewerken bedraagt 0,1, voor de leeftijd eveneens 0,1. De aantallen zijn als volgt omgerekend:

- 1e kwartaal 0,7 volwaardig;
- 2e kwartaal 0,8 volwaardig;
- 3e kwartaal 0,9 volwaardig;
- 4e kwartaal 0,8 volwaardig.

Het vaste vrouwelijke personeel, dat eveneens ten minste $\frac{1}{3}$ deel van het jaar heeft meegewerkt, kan gemiddeld voor 0,4 volwaardig worden gesteld. De verdeling over de kwartalen heeft voor deze categorie gelijkmatig plaats gehad, omdat kan worden aangenomen, dat de seizoenwerkzaamheden naar verhouding van minder betekenis zijn.

Het tijdelijke mannelijke gezinspersoneel. De opgave van het tijdelijk personeel van de telling 1950 II geschiedt in

werkweken. Deze categorie van werkers is in verhouding tot het vaste gezinspersoneel gering. De verdeling van de werkweken over de kwartalen heeft als volgt plaats gehad:

- 1e kwartaal 0,1;
- 2e kwartaal 0,2;
- 3e kwartaal 0,5;
- 4e kwartaal 0,2.

Het tijdelijke vrouwelijke personeel. In tegenstelling tot de vaste vrouwelijke arbeidskrachten is deze categorie uitsluitend gerekend voor werkzaamheden in het seizoen. De verdeling van de werkweken over de kwartalen is als volgt:

- 1e kwartaal - ;
- 2e kwartaal 0,25;
- 3e kwartaal 0,5 ;
- 4e kwartaal 0,25.

Het vaste en tijdelijke vreemde personeel is zowel wat betreft de aantallen personen als de werkweken overgenomen uit de administratie van het B.P.L. Het betreft echter uitsluitend de arbeiders in de leeftijd van 17 tot 65 jaar. Omdat wij de arbeidsweken van de jongeren en ook van enkele anderen missen, is een correctie van $\pm 5\%$ noodzakelijk. De leeftijdsreductie is, evenals dit elders is geschied, op 0,1 gesteld. Rekening houdende met deze twee factoren, werd de volwaardigheid van de werkweken 0,95.

Het aantal arbeidsuren werd per kwartaal volgens de C.A.O. benaderd en is gemiddeld (in uren):

Kwartaal	Veengebied	Zandgebied
1e	625	650
2e	675	725
3e	675	725
4e	625	650
Totaal	2.600	2.750